

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 38 - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2012

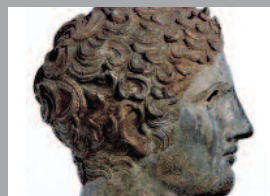
Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

σελ. 5

σελ. 8

σελ. 14

σελ. 16

- 3 Νέο Δ.Σ. του Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά»
- 4 Απολογισμός και στόχοι Δ.Σ. Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά»
Εισήγηση του *Προέδρου Γιάννη Πολυχρονόπουλου* στη Γενική Συνέλευση
- 5 **Αρχιτεκτονικά**
Le Corbusier - Ένας από τους μεγαλύτερους αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 8 **Αρχαιογνωστικά**
Ο αρχαίος άνθρωπος απέναντι στο Θεό: Η θυσία
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 13 **Ιστορικά θέματα**
Ουδέν καινόν υπό τον ήλιον
Του Μιχάλη Βλάχου, Δικηγόρου ε.τ.
- 14 **Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον Κόσμο**
Επιμέλεια, Κωστή Μανωλάκη
- 16 **Ελεύθερες θέσεις**
«Μνήμα του Γάλλου» στον Πειραιά
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη
- 18 **Γλωσσολογικά**
Η γλώσσα διαμορφώνεται από το γλωσσικό περιβάλλον
Του Παύλου Μπαλόγλου, Γεν. Γραμματέα Φιλολογικής Στέγης Πειραιά
- 20 **Βιβλιοπαρουσίαση**
- 21 **Ιστορία των ηέξεων, του Παύλου Μπαλόγλου**
- 22 **Η δίκη του Σωκράτη**
- 24 **Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου • ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 38 - Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2012

“ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”

Αθικβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Μουσών 66, 185 34 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4130939

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΠΑΥΛΟΣ ΜΠΑΛΟΓΛΟΥ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολλοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΙΣ: Βασ. Γεωργίου Α΄ 11
- Τσαμαντάκης: Καραολή & Δημητρίου 43
- PASSPORT: Καραϊσκού 119

Νέο Δ.Σ. του Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά»

Το νεοκλεγέν Διοικητικό Συμβούλιο περιλαμβάνει παλαιά και νέα Μέλη με διάθεση προσφοράς και στοχευμένο πρόγραμμα δράσης για ανάδειξη των αρχαιοτήτων του Πειραιά και προβολής της πόλης του Πειραιά.

Το Διοικητικό Συμβούλιο συνήλθε σε Σώμα και έχει ως ακολούθως:

Πρόεδρος	Ιωάννης Πολυχρονόπουλος
Α΄ Αντιπρόεδρος	Γεώργιος Σταϊνχάουερ
Β΄ Αντιπρόεδρος	Νικόλαος Αρτεμάκης
Γ΄ Αντιπρόεδρος	Βασιλική Κυπαρίσση
Γενικός Γραμματέας	Αλέξανδρος Κορωνάκης
Οικονομικός Σύμβουλος:	Στέργιος Χαρισιάδης
Υπεύθυνος Εκδηλώσεων-Δημοσ. Σχεσεων	Μαργαρίτα Βέργου
Μέλος	Κορνηλία Αξιώτη, υπεύθυνη παρακολούθησης έργων
Μέλος	Κωστής Μανωλάκης, υπεύθυνος ύλης περιοδικού "Πειραιϊκό Ορόσημο"
Μέλος	Δημήτρης Κρασσονικολάκης
Μέλος ex officio	Στέλλα Χρυσουλάκη
Αναπληρωματικά Μέλη	Βλάμος Μιχαήλ, Γάρδας Γεώργιος, Καλαϊτζάκη Νικολένα, Ζάχος Ιωάννης

Οι βασικοί στόχοι κατά τη διάρκεια της τριετούς θητείας του νέου Διοικητικού Συμβουλίου συνοψίζονται ως εξής:

1. Αναπαλαίωση και χρησιμοποίηση του κτηρίου του Παλαιού Μουσείου (οδός Φιλελλήνων).
2. Αναδιοργάνωση και λειτουργία του Μουσείου των Αστικών Πυλών ως Παράρτημα του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.
3. Ανασκαφή και ανάδειξη των Αστικών Πυλών.
4. Συμμετοχή στη δημιουργία του νέου Μουσείου στο Καστράκι , κτήριο ΟΛΠ Α.Ε.
5. Ανάδειξη του Κονώνειου Τείχους με δυνατότητα διαμόρφωσης χώρου περιπάτου.
6. Μελέτη και εφαρμογή σύνδεσης των κυριότερων Αρχαιολογικών Μνημείων Πειραιά με ελαφρές πεζοδρομήσεις.
7. Ανασκαφή στον Τινάνειο Κήπο, περίπου 30m² κοντά στο σημείο όπου πριν από 50 περίπου χρόνια είχαν βρεθεί τα γνωστά χάλκινα αγάλματα
8. Ανάδειξη των αρχαιοτήτων στην Πλατεία Τερψιθέας (σύστημα υδροδότησης αρχαίου Πειραιά).
9. Ανάδειξη των αρχαιοτήτων που προσδιορίζονται από τις οδούς: Σκουζέ- Ηρώων Πολυτεχνείου- Φιλελλήνων.

Απολογισμός και στόχοι Δ.Σ. Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών χώρων και Μνημείων Πειραιά» στη Γεν. Συνέλευση

Κυρίες και Κύριοι Συνάδελφοι,

Κατ' αρχήν σας ευχαριστούμε που ανταποκριθήκατε στην πρόσκλησή μας να παραβρεθείτε στη σημερινή επαναληπτική Γενική Συνέλευση και να λάβετε μέρος στις αρχαιρεσίες εκλογής Διοικητικού Συμβουλίου και Εξελεγκτικής Επιτροπής.

Η σημερινή διαδικασία γίνεται με σχετική χρονική καθυστέρηση λόγω αρκετών περιστατικών σε γενικό αλλά και ατομικό επίπεδο.

Η παρουσία όλων μας εδώ σήμερα δηλώνει την επιθυμία μας να συνεχίσουμε με εντονότερους ρυθμούς τις προσπάθειές μας να βοηθήσουμε το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά αλλά και όλους τους Αρχαιολογικούς Χώρους και Μνημεία της περιοχής μας. Θεωρούμε καθήκον μας να συμβάλλουμε στην ανάδειξη, την προστασία και την προβολή όλων των Αρχαιολογικών Μνημείων του ευρύτερου Πειραιά υποβοηθώντας ταυτόχρονα και την τουριστική ανάπτυξη της πόλης μας.

Πριν αναφερθούν οι στόχοι της επόμενης τριετίας θα πρέπει να γίνουν γνωστές οι ενέργειες των τελευταίων ετών σε συνοπτική περιγραφή.

Αμέσως μετά την εκλογή του νέου Διοικητικού Συμβουλίου, στις 28 Ιανουαρίου 2004, εστάλησαν επιστολές προς τον τότε Πρωθυπουργό Κωνσταντίνου Σημίτη, τον τότε Υφυπουργό Εθνικής Οικονομίας Χρήστο Φώλια, τον τότε Δήμαρχο Πειραιά Χρήστο Αγραπίδη και στο Διευθύνοντα Σύμβουλο του ΟΛΠ Α.Ε Νικόλαο Γιαννή και τους ενημερώσαμε για τα θέματα του Πειραιά σχετικά με το Αρχαιολογικό Μουσείο, την Ηετιώνεια Πύλη στο Καστράκι, το Αρχαιολογικό Πάρκο στις Αστικές Πύλες, το Κονώνειο Τείχος, και το ελληνιστικό θέατρο Ζέας.

Για να πραγματοποιηθούν όλα αυτά δεν αρκούσαν οι προσπάθειες του Συλλόγου μας, επιζητήσαμε τη συμμετοχή όλων των αρμοδίων φορέων, οι οποίοι αρκέστηκαν μόνον στα λόγια.

Στη συνέχεια το Διοικητικό Συμβούλιο προγραμματίσει σειρά πρωτοβουλιών όπως διοργάνωση έκθεσης με θέμα την ΑΓΚΥΡΑ με συμμετοχή του ΟΛΠ Α.Ε, του Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιοτήτων της Δανίας, του Ναυτικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας κλπ., η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε τελικά.

Επιτυχής ήταν όμως η παρουσίαση του βιβλίου "ΗΕΤΙΩΝΕΙΑ ΠΥΛΗ" του τότε Προϊστάμενου της ΚΣΤ Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων κ. Γεωργίου Σταϊνχάουερ, η οποία έλαβε χώραν στον Πειραιϊκό Σύνδεσμο στην αίθουσα "Βαρώνου Κίμωνος Ράλλη", τον Απρίλιο του 2005.

Παρά τις προσπάθειες για διοργάνωση ειδικής εκδήλωσης στο θέατρο του Μουσείου μας από τον Νίκο Δαφνή δεν κατέστη δυνατόν να πραγματοποιηθεί.

Μεγάλη απήχηση είχε η εκτύπωση και η διάθεση των ταυτοτήτων των Μελών μας, τα οποία τώρα πλέον έχουν τη δυνατότητα να εισέρχονται χωρίς εισιτήριο σε όλα τα Μουσεία και Αρχαιολογικούς Χώρους του Δημοσίου.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει:

- Στην κατεδάφιση του κτηρίου της Αντιφθισικής στην οδό 34ου Συντάγματος τον Δεκέμβριο του 2007.

- Στην απαλλοτρίωση του κτηρίου που στεγάζεται το "Βαρελάδικο" με την απόφαση 4548/2006, η οποία δημοσιεύθηκε

Εισήγηση του ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Προέδρου του Συλλόγου

"Οι Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου,
Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"

την 1ην Σεπτεμβρίου 2006.

- Στην απαλλοτρίωση του κτηρίου της Πυροσβεστικής στην οδό 34ου Συντάγματος. Ας σημειωθεί ότι η Εφορεία μας ζήτησε την απαλλοτρίωση το 2006 με αντικειμενική αξία 700.000 Ευρώ

- Στη δημιουργία του Μουσείου των Αστικών Πυλών

Τέλος να υπενθυμίσω τη διαχρονική έκδοση του περιοδικού μας "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ" και να ευχαριστήσω τη συντακτική ομάδα για τη συνέπεια και τα υψηλού επιστημονικού περιεχομένου πονήματα όλων.

Ό, τι προγραμματίστηκε, είτε υλοποιήθηκε πλήρως ή μερικώς δεν έγινε από ένα άτομο, έγινε συνολικά από το Διοικητικό Συμβούλιο και γι' αυτό επιθυμώ να ευχαριστήσω όλα τα Μέλη του απερχόμενου Διοικητικού Συμβουλίου.

Και τώρα να μου επιτρέψετε να θέσω τους βασικούς μας στόχους, πάντα σε συνεργασία με τη Προϊσταμένη της Εφορείας κ. Χρυσουλάκη, για την επόμενη θητεία του Διοικητικού Συμβουλίου που θα εκλέξουμε σήμερα:

1. Αναπαλαίωση και χρησιμοποίηση του κτηρίου του Παλαιού Μουσείου (οδός Φιλελλήνων).

2. Αναδιοργάνωση και λειτουργία του Μουσείου των Αστικών Πυλών ως Παράρτημα του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

3. Ανασκαφή και ανάδειξη των Αστικών Πυλών.

4. Συμμετοχή στη δημιουργία του νέου Μουσείου στο Καστράκι, κτήριο ΟΛΠ Α.Ε.

5. Ανάδειξη του Κονώνειου Τείχους με δυνατότητα διαμόρφωσης χώρου περιπάτου.

6. Μελέτη και εφαρμογή σύνδεσης των κυριότερων Αρχαιολογικών Μνημείων Πειραιά με ελαφρές πεζοδρομήσεις.

7. Ανασκαφή στον Τινάνειο Κήπο, περίπου 30m2 κοντά στο σημείο όπου πριν από 50 περίπου χρόνια είχαν βρεθεί τα γνωστά χάλκινα αγάλματα.

8. Ανάδειξη των αρχαιοτήτων στην Πλατεία Τερψιθέας (σύστημα υδροδότησης αρχαίου Πειραιά).

9. Ανάδειξη των αρχαιοτήτων που προσδιορίζονται από τις οδούς: Σκουζέ- Ηρώων Πολυτεχνείου-Φιλελλήνων.

10. Συνέχιση της έκδοσης του περιοδικού "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

Τελειώνοντας θεωρώ αυτόντο ότι όποια άλλη πρόταση υποβληθεί θα εξετασθεί με τη δέουσα προσοχή.

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.

Le Corbusier

Ένας από τους μεγαλύτερους Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΡΔΑ

Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Ποιητικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.

"Η Αρχιτεκτονική είναι θέμα τέχνης, ένα συγκινησιακό φαινόμενο, πέρα από τα ζητήματα της κατασκευής".

"Η κατασκευή πρέπει να στέκεται".

"Η Αρχιτεκτονική πρέπει να συγκινεί".

Το Κορμπυζιέ (Το κοράκι), είναι το προσωνύμιο ενός από τους μεγαλύτερους Αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα, του Charles-Edouard Jeanneret (1867 - 1965).

Το οξύμωρο της ιστορίας είναι ότι ο προικισμένος αυτός Αρχιτέκτονας, με την τεράστια συνεισφορά στον μοντερνισμό (το κίνημα των αρχών του προηγούμενου αιώνα), δεν είχε σπουδάσει Αρχιτεκτονική!!!

Γεννήθηκε σε μια μικρή πόλη της βορειοδυτικής Ελβετίας (La Chaux-de-Fonds) από γονείς ωρολογοποιούς.

Ευτύχησε να γεννηθεί σε μία από τις σημαντικότερες εποχές της ιστορίας των ανθρώπων, κατά την οποία συνέβησαν πολλά κοσμοϊστορικά γεγονότα, πολιτικο-οικονομικά, κοινωνικά, τεχνολογικά (Βιομηχανική Επανάσταση, Μαρξισμός, Οκτωβριανή Επανάσταση, ανακάλυψη μηχανών, φωτογραφία, Bauhaus, εφεύρεση και χρήση οπλισμένου σκυροδέματος-Beton, κλπ.)

Ανήσυχο μυαλό, ασχολήθηκε αρχικά με την επιχείρηση των γονιών του. Ο πατέρας του, βλέποντας τις καλλιτεχνικές του ανησυχίες, τον έστειλε σε σχολή καλών τεχνών, η οποία όμως είχε κύρια θε-

ματολογία τη διακόσμηση των προσώπων των ρολογιών τσέπης. Με τις σπουδές του αυτές όμως, ανέπτυξε το ταλέντο του στη ζωγραφική και τη γλυπτική. Με την ανακάλυψη των ρολογιών χειρός, το αρχικό αντικείμενο ασχολίας του, έχανε σιγά-σιγά το νόημα ύπαρξής του. Έτσι, ασχολήθηκε με την αρχιτεκτονική. Μετά από πολύχρονες περιόδους που έκανε σε διάφορες πόλεις, από τη Βιέννη μέχρι την Κωνσταντινούπολη, γοητεύτηκε ιδιαίτερα από τη Μεσόγειο αλλά και την Ελλάδα (αυτός ήταν από τους πρώτους ξένους που "ανακάλυψαν" τις Κυκλάδες το 1911). Αυτά τα ταξίδια τον βοήθησαν να συνειδητοποιήσει τη μυθική σχέση, μεταξύ ανθρώπων και Αρχιτεκτονικής.

Η κλίμακα των Ελλήνων, το ανθρώπινο ελληνικό μέτρο, η ανθρώπινη παρουσία σε όλα σχεδόν τα ελληνικά έργα, έμειναν βαθιά χαραγμένα μέσα του, όπως ο ίδιος παραδέχεται.

Η επιδίωξη του μέτρου, των καλών αναλογιών και της αρμονίας ήταν αυτά που διαμόρφωσαν την άποψή του για την Αρχιτεκτονική.

Σημαντικότερη συγκυρία ήταν και η ευρεία πια χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος (Beton) στις οικοδο-

μές εκείνη την εποχή. Η απελευθέρωση του Αρχιτέκτονα από τον περιορισμό του να στηρίζει τις πλάκες (δάπεδα-οροφές) των κτηρίων τους επάνω σε φέροντες τοίχους έδωσε τη δυνατότητα στον Le Corbusier να διαμορφώσει τα πέντε βασικά σημεία της Αρχιτεκτονικής του.

1) Τα υποστυλώματα υψώνονταν ελεύθερα, ακόμα και μέσα στο εσωτερικό του κτηρίου. Η ανύψωση του όγκου της κατασκευής από το έδαφος, που υποστηριζόταν από τα υποστυλώματα (Pilotis), απελευθέρωσε και ενοποίησε το έδαφος της ευρύτερης περιοχής του κτηρίου για φύτευση και άλλες δραστηριότητες των κατοίκων

2) Η λειτουργική ανεξαρτησία του σκελετού από τους τοίχους τόσο στο περίβλημα όσο και στο εσωτερικό

3) Η απελευθέρωση των τοίχων από το ρόλο του φέροντος στοιχείου για ελεύθερη ροή του εσωτερικού χώρου και την αλληλοδιαίودση του εσωτερικού χώρου

4) Η ελεύθερη πρόσοψη με ευέλικτους, μεταβλητούς τοίχους, οι οποίοι σχηματίζουν ένα κέλυφος που δεν συμμετέχει στη υποστήριξη του κτηρίου (εικ. 1)

Εικ.1 - Ozenfant House and Studio

Εικ.2 - Η Βίλλα Savoye

Εικ.3 - Ronchamp

5) Η στέγη κήπος, εξέλιξη της επίπεδης στέγης σε ένα πρόσθετο, λειτουργικό χώρο, άρρηκτα συνδεδεμένο με την όλη λειτουργία των κατοίκων του κτηρίου

Επηρεασμένος από τις Κυκλάδες, μας θύμιζε ότι τα υλικά της Αρχιτεκτονικής ήταν η πέτρα, το ξύλο, το τούβλο και το Βeton. Το Βeton είναι ένα φθινό υλικό με, κατά κανόνα, άσχημη εμφάνιση. Ο Le Corbusier μας έμαθε επίσης τη χρήση του εμφανούς ("γυμνού-brute) Βeton. Λάτρης της ΑΛΗΘΕΙΑΣ, ήθελε οι κατασκευές του να μην κρύβουν την δομή και τα υλικά, από τα οποία κατασκευάστηκαν. Έτσι, γι' αυτόν, το γυμνό Βeton, όπως ακριβώς "έβγαινε" από τα καλούπια, ήταν το επιστέγασμα αυτής της επιδίωξης.

Σημαντικότερο ρόλο σε αυτό έπαιξε η, επί 7 εβδομάδες, καθημερινή επαφή του με την Ακρόπολη. Κατ' αυτόν, οι δημιουργοί του Παρθενώνα μας βυθίζουν στη συγκίνηση της τελειότητας, μιας τελειότητας βίαιης, προκλητικής, ζωοδότρας. Πάνω από συνήθειες και συνηθισμένες πρακτικές. Αποτύπωσαν στο μάρμαρο την ίδια δομή των παλιών Ξύλινων κατασκευών, με τα τρίγλυφα, τις μετώπες, τα αετώματα και όλα τα στοιχεία που μέχρι τότε εμπλούτιζαν τις κατασκευές.

Όπως ομολογεί ο ίδιος, "για κάθε πράγμα που έκανα, είχα στο μυαλό μου την Ακρόπολη, που με έκανε επαναστάτη".

Η Αρχιτεκτονική γι' αυτόν ήταν το παιχνίδι των όγκων και των περιγραμμάτων. Μια ολική επινόηση, τελικά εντελώς εξαρτημένη από τη δημιουργία αυτού που τη σχεδιάζει.

Η απόρριψη της περιττής διακόσμησης και η επανάστασή του στα μαθήματα των τότε σχολών Αρχιτεκτονικής (κάτω από την επιρροή της Ελλάδας) τον οδήγησαν στη ρήξη με τις "ρετσέτες" (έτοιμες συνταγές) και την αριόρι παραδοχή της θείας έμπνευσης. Εξ' ου και η ρήξη με την τότε "Αρχιτεκτονική του εκλεκτικισμού" και ο χαρακτηρισμός του σε Le Corbusier (κυνηγός κορακιών = Ακαδημαϊκών). Τα κτήρια είναι μια μηχανή για να τη ζει κανείς (Άρης Κωνσταντινίδης: Το σπίτι είναι "δοχείο (από το ρήμα δέχομαι) ζωής". Είναι το δέσιμο ανάμεσα σε κατασκευή - λειτουργία - μορφή. Τα σπίτια έπρεπε να "ανοίγουν" στον αέρα, στο φως, τον ήλιο, το πράσινο.

Αντικατέστησε τα μεγάλα παράθυρα με μεγάλες τζαμαρίες και άρχισε να μετατρέπει τα κτήρια σε ένα κολάζ μεγάλων επιφανειών από δομικά υλικά και γυαλί. Μεγάλα παράθυρα καταλαμβάνουν το πλάτος των δωματίων ή των κτηρίων.

Άφησε πίσω του τεράστιο έργο Αρχιτεκτονικής, ζωγραφικής, γλυπτικής, σχεδίασης επίπλων αλλά και γραπτού λόγου, όπως το περίφημο Le Modulor. Η προσπάθειά του να ανακαλύψει το μέτρο των αναλογιών, αμφισβητώντας το αυθαίρετο μέτρο των 100 εκατοστών και χρησιμοποιώντας στα έργα του ένα μέτρο, περίπου 90 εκατοστών (Modul), που είχε μέσα του την αναλογία του αρχαίου πόδα και της χρυσής τομής.

Χαρακτηριστικότερα έργα του:

α) Η Βίλλα Savoye, 1928 - 1930, (εικ.2) συνοψίζει τα 5 σημεία της αρχιτεκτονικής του.

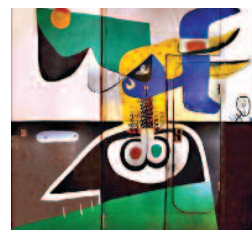
Παλάτι Συγκέντρωσης (κτιριακό συγκρότημα Βουλής) - Ινδία

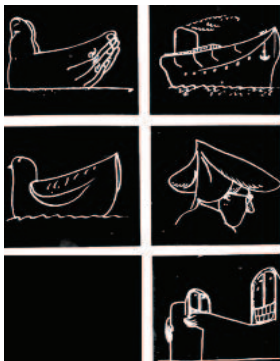
Το Μοναστήρι της Tourette (σε συνεργασία με το Γιάννη Ξενάκη)

Κτήριο Δικαστηρίων - Ινδία

Ζωγραφική

Εικ.4 - Ronchamp

Εικ.5 - Ronchamp

Εικ.6 - Η πολυκατοικία της Μασσαλίας

β) Η Εκκλησία της Ronchamp, 1952, με στέγη εμπνευσμένη από μία βάρκα (ή κατά άλλους, από το σχήμα των πτερών) (εικ.3-4-5).

Η μη δογματική, καθολική Εκκλησία του έδωσε την ευχέρεια να κάνει ό,τι θέλει. Οι κολώνες είναι από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στο κτήριο δεν υπάρχουν γωνίες, παρά μόνο καμπύλες. Τα ανοίγματα είναι μικρά στην εξωτερική πλευρά και φαρδαινούν προς τα μέσα, δημιουργώντας έτσι μεγάλες, φωτεινές τρύπες στο εσωτερικό κτήριο. Στα κουφώματα χύνεται το φως. Κάποια είναι καλυμμένα με χρωματιστό γυαλί (σα βιτρώ) και δημιουργούν ένα παιχνίδι αρχιτεκτονικής και φωτός. Τα χρώματα είναι του μοντέρνου κινήματος (κίτρινο-κόκκινο-μπλε) και θυμίζουν Μοντριάν.

γ) Η πολυκατοικία της Μασσαλίας, 1947 - 1952, (εικ.6) που ήταν από τις πρώτες κατασκευές σε Pilotis, με την απελευθέρωση του εδάφους-γης και την απόδοσή της σε όλους τους κατοίκους. Το βασικό κύτταρο αυτής της πολυκατοικίας έχει άμεση αναφορά (έμπνευση) στο σπίτι της Σκυριανής αρχιτεκτονικής.

Πρόκειται για διώροφες μεζονέτες μέσα στο περιτύπωμα του κτηρίου, στις οποίες οδηγείται ο κάτοικος μέσα από εσωτερικούς "δρόμους". Εισέρχεται πρώτα στο μονόχωρο του καθιστικού και της κουζίνας και ανεβαίνει στον όροφο-πατάρι, όπου τα υπνοδωμάτια, όπως δηλαδή είναι η λειτουργία των μονόχωρων κατοικιών της Σκυρίου.

Για τον Le Corbusier:

"Η αρχιτεκτονική είναι το επιδέξιο, σωστό και θαυμαστό παιχνίδι των όγκων κάτω από το φως".

Πηγές:

- Le Corbusier (W.Boesiger/H.Girsberger), 1967, Ζυρίχ
- Le Modulor (Le Corbusier)
- Ντοκουμαντέρ από το αρχείο της ΕΤ, στα πλαίσια της εκπομπής ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ με τίτλο: "Ο LE CORBUSIER ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ"
- Διαδίκτυο

Εκκλησία στο Firminy Γαλλίας (σχέδιο του Le Corbusier)

Έπιπλα σχεδιασμένα από τον Le Corbusier

Carpenter Center - Βοστόν

Εσωτερικό Βίλλας Savoye

Ο αρχαίος άνθρωπος απέναντι στο Θεό: Η θυσία

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Αρχαιολόγου
Τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

ώντας σε ένα κόσμο που έχει ή πιστεύει ότι έχει αναγάγει τη φύση σε μαθηματικά σχήματα και εξισώσεις, και ότι όχι απλώς είναι σε θέση να προβλέπει αλλά και να επιβάλλει τα σχέδια του σ' αυτή, είναι δύσκολο να μπορούμε στη θέση εκείνου του γυμνού αρχαίου ανθρώπου, ανήμπορου απέναντι στις άγνωστες και τρομερές δυνάμεις που τον περιέβαλαν, κυβερνώντας τη ζωή του. Όπως είναι αδύνατο να κατανοήσουμε την αγωνία του να τις εντάξει, δίνοντας τους ζωϊκή, αργότερα ανθρώπινη μορφή, στον οικείο του κόσμο, και να κερδίσει με παρακλήσεις και δώρα την εύνοια τους ή να μαντέψει τις προθέσεις τους.

Η μορφή του θείου, όπως και της σχέσης του ανθρώπου μ' αυτό, μπορεί να διαφέρουν από τόπο σε τόπο, από εποχή σε εποχή και από πολιτισμό σε πολιτισμό: Η απόλυτη υποταγή των νομάδων απέναντι στον παντοδύναμο μοναδικό -και γι' αυτό ανώνυμο- Θεό, ελάχιστα κοινά έχει με την οικειότητα που συνδέει τους ομηρικούς θεούς με τους ήρωες πολεμιστές της Ιλιάδας, ακόμα και με το -πάντα ευλαβικό - τελετουργικό πάρε δώσε (do ut des) του ελεύθερου έλληνα αγρότη με τους θεούς από τους οποίους εξαρτάται η σοδειά και η αναπαραγωγή του κοπαδιού του. Το κοινό σημείο είναι, παντού και πάντοτε, η ανάγκη επικοινωνίας με το θείο. Είτε μόνος του, είτε συλλογικά ως κοινότητα, ο άνθρωπος στρεφόταν στην ανάγκη και στη χαρά στο θεό για να τον παρακαλέσει, να τον ευχαριστήσει, να εξευμενίσει το θυμό του, να τον καλέσει ως εγγυητή του όρκου, ή για να ανιχνεύσει - στο μαντείο- τις προθέσεις του, συνοδεύοντας πάντα, ως υποτελής απέναντι στον κύριο

του, την προσευχή και τις ευχαριστίες με τα δώρα του, από το πιάτο ευτελές αντικείμενο και το πήλινο ειδώλιο έως το μαρμάρινο άγαλμα, από το μερίδιο από τη σοδειά, το κυνήγι, το ψάρεμα και το εμπόριο έως τα λάφυρα του πολέμου.

Το ύψιστο δώρο, και ο μοναδικός τρόπος άμεσης επικοινωνίας του ανθρώπου με τους θεούς, και το κέντρο κάθε λατρευτικής πράξης, ήταν η θυσία. Ενα ζώο σφάζεται και μέσα από το καθάρισον πυρ, αρχαίο προνόμιο των θεών, ο καπνός της θυσίας ανάμεικτος με τα θυμιάματα (λιβανωτόν) ανεβαίνει κατευθείαν στον ουρανό, δημιουργώντας μια γέφυρα με τους θεούς, που καλούνται να μοιραστούν μαζί με τους θνητούς, σε ένα κοινό γεύμα, τη σάρκα και το αίμα του σφαγμένου ζώου. Οι θεοί χαίρονται να συμμετέχουν σ' αυτά τα γεύματα (Ομ.Οδ. α 22-26), όπως, από την άλλη πλευρά, τους τρομοκρατεί (Αριστ. Ορνιθες) η απειλή των πουλιών να τους στερήσουν την τσίκνα των θυσιών.

Η θυσία συνοδεύει κάθε στάδιο της ζωής του ανθρώπου όπως και της πόλης, διατηρώντας έτσι το άτομο και την κοινότητα μέσα στο θεϊκό χώρο, που για τον αρχαίο άνθρωπο είναι ο χώρος του αληθινού Είναι. Δεν πρόκειται μόνο για τις μεγάλες γιορτές, που σηματοδοτούν τον ετήσιο κύκλο της πόλης ή τις ειδικές περιστάσεις, όπως μια σπουδαία νίκη, μια σημαντική συνθήκη ή μια μεγάλη επέτειο (π.χ. της μάχης του Μαραθώνα), όπου θα θυσιαστούν προ-

σφέροντας την ευκαιρία για δημόσια γεύματα- εκατοντάδες βόδια (εκατόμβες) ή κατσίκια. Όπως η πόλη έτσι και κάθε δήμος έχει ένα εορτολόγιο με τις θυσίες που πρέπει να τελέσει κάθε μήνα ο δήμαρχος (εικ. 1). Πέρα από αυτό, η θυσία (όπως σε μας ο αγιασμός) στην κυριολεξία καθιερώνει κάθε στιγμή της ιδιωτικής ζωής και κάθε πολιτική πράξη: την έναρξη της συνεδρίασης της εκκλησίας, όπως και την ανάληψη των καθηκόντων τους από τους άρχοντες, την έναρξη και την πορεία της εκστρατείας όπως και της μάχης, τη σύναψη της συνθήκης συμμαχίας, ή την ίδρυση της αποικίας, όταν οι άποικοι φέρουν από την πατρίδα μια σούβλα και το καζάνι με τη φωτιά για τη θυσία (Αριστ. Ορνιθες 343-45, 356-360, 387-391) που διατηρούν ζωντανό το σύνδεσμο με τη μητρόπολη.

εικ.1 Ημερολόγιο θυσιών του δήμου της Ερχιάς, επιγραφόμενο Δημαρχία η Μείζων (4ος αι. π.Χ.)

Ως ιεροπραξία η θυσία έχει το δικό της τόπο. Μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε ένα ιερό χώρο, εκεί όπου μόνον είναι αισθητή η δύναμη της θεϊκής παρουσίας, και όπου είναι δυνατή η επαφή με το θεό. Τέτοιοι χώροι υπάρχουν παντού, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, χωρίς κανείς να μπορεί να εξηγήσει το πώς και γιατί της ιερότητας τους: μπορεί να είναι, όπως στα προϊστορικά χρόνια, μια σκοτεινή σπηλιά, μια ζωογόνος πηγή, μια απότομη βουνοκορυφή, ένα δροσερό άλσος, ένα δέντρο ή ένας θάμνος (Εξοδος ΙΙΙ,5). Ορισμένο και προστατευμένο από τον υπόλοιπο κόσμο με ορόσημα ή μ' ένα φράχτη, το ιερό αυτό τέμενος έχει ως το κεντρικό σημείο του και ως το ορατό κέντρο της λατρείας το βωμό, όπου το αίμα των θυμάτων καθώς ποτίζει τη γη και ο καπνός καθώς κατευθύνεται στον ουρανό αποκαθιστούν την επικοινωνία με το θεό, ενώ γύρω στα δέντρα κρέμονται τα δώρα των πιστών (Οδ.γ 273, Β 305) **(εικ. 2).**

Η μορφή του βωμού ποικίλει. Μπορεί να είναι ένας βράχος, ένας απλός λιθωσρός ή μια πρόχειρη κτιστή κατασκευή, ή όπως ο βωμός των Διός στην Ολυμπία ο σωρός της στάχτης των θυσιών **(εικ.3)** ή ακόμα μια κατασκευή από τα κέρατα των θυσιαζομένων ζώων, όπως ο Κερατών της Δήλου. Σε πολλούς αρχαϊκούς ναούς (π.χ. στην Κρήτη) ο βωμός διατηρεί την παραδοσιακή μορφή της σπιτικής ή ανακτορικής εστίας, μιας χαμηλής εσχάρας στη μέση του σπηλιού, η οποία στη συνέχεια -συνδυασμένη με ένα βυθισμένο στο έδαφος βόθρο για την πλήρη καύση (ολοκαύτωμα) του θύματος και τις χόες (εναγίσματα)- θα συνδεθεί σχεδόν αποκλειστικά με τη λατρεία των φοβερών χθονίων θεοτήτων, και των ηρώων.

Από τα μέσα του 6ου αιώνα παράλληλα με την ίδρυση των νέων μεγάλων ναών, ο βωμός αποκτά μνημειακό χαρακτήρα, με τεράστιες διαστάσεις (π.χ. ο βωμός του Ηραίου στη Σάμο έχει διαστάσεις 36,57 X 16,58μ), μια ευρύχωρη πρόθυση και πλούσια πλαστική διακόσμηση **(εικ.4)**, και σταθεροποιείται η θέση του μπροστά και στον άξονα του ναού, ενώ στο εσωτερικό του, τον συμπληρώνει μια τράπεζα για τις προσφορές των καρπών του κήπου (μήλα, σταφύλια, καρύδια κλπ). Από την άλλη πλευρά ένας απλός μονολιθικός -ορθογώνιος ή κυλινδρικός ή ακόμα ένας φορητός πήλινος βωμός, είναι αρκετός για να δοθεί ιερότητα στην αυλή του ιδιωτικού σπιτιού ή στο σπήλι της πόλης,

το ηρωοναίο, ή το βουλευτήριο.

Είτε έχει ως σκοπό την μεταβίβαση μιας παράκλησης στο θεό, είτε αποτελεί την εορταστική έκφραση της ευχαριστίας σ' αυτόν, η θυσία παίρνει ουσιαστικά τη μορφή μιας τελετουργικής σφαγής και από κοινού κατανάλωσης του κρέατος του θύματος.

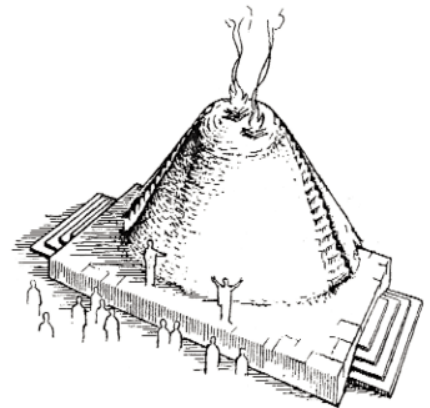
Σπάνιες είναι οι θεότητες (αναφέρεται η Ειρήνη στην Ακρόπολη, ή κάποιες λατρείες στη Λίνδο) που δεν δέχονται αιματηρές θυσίες (άπυρα, άκαπνα ιερά), ενώ οι παλιές μορφές αναίμακτων θυσιών, με βάση τα δημητριακά, οι κριθάρια (ολαί ή ουλαί), ο κυλός από κριθάρι με μέλι (πελανός) ή τα ψημένα γλυκά (πόπανα, πέμματα ή μάζαι, συχνά με τη μορφή ενός θεϊκού συμβόλου ή ενός ζώου), όπως οι σπονδές (χοαί, λοιβαί) νερού ή κρασιού- έχουν πλέον -στην κλασική εποχή- υποβαμιστεί σε ένα καθαρτήριο πρόθυμα -για τους πολύ φτωχούς ενδεχομένως ενός υποκατάστατου- της κυρίως θυσίας.

Διαφορετικά έχουν τα πράγματα με τις εξλαστήριες θυσίες, τους εξαγνισμούς, αυτές που συνοδεύουν τους όρκους, και γενικώς με τις θυσίες που απευθύνονται στους χθονίους, όπως ο Πλούτος και η δισυπόστατη (μαζί με τη Δήμητρα λατρεύεται ως ολύμπια θεά) Περσεφόνη, οι Ευμενίδες και η Εκάτη, που μόνη, όπως ο Άρης, δέχεται θυσία σκύλων, οι Άνεμοι, οι Θύελλες, οι Τριτοπάτορες και σ' εκείνους τους ήρωες που δεν λατρεύονται "ως θεοί". Σ' αυτές τις -κατά κανόνα νυκτερινές- άγευστες θυσίες απαγορευόταν η κατανάλωση του κρέατος, που όπως προαναφέρθηκε, γίνεται ολοκαύτωμα στην εσχάρα, (πιστεύεται ότι όποιος γευθεί από το φαί τους ανήκει πλέον στον κόσμο τους), ενώ στις σπονδές το ζωογόνο κρασί αντικαθίσταται από το εξαγνιστικό νερό και το μελίκρατον (ένα μίγμα από γάλα, από μέλι και νερό (μειλίγματα), που συνοδεύουν τα πόπανα με μέλι και λάδι (μελιτούπται). Παρόμοια νηφάλια ιερά προσφέρονται και στις Μούσες, τις Νύμφες, τον Ήλιο, τη Σελήνη και την Ηώ.

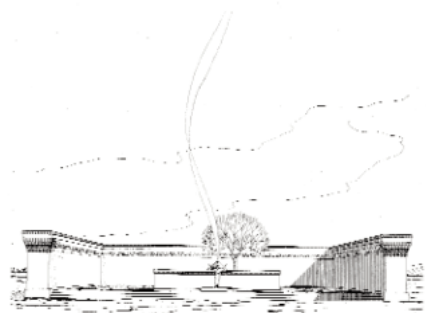
Με τον εξαγισμό των ανέμων και των νεκρών, την αποτροπή των κινδύνων του πολέμου, από το λοιμό, τις φυσικές καταστροφές συνδέονται τέλος και οι περισσότερες γνωστές από το μύθο, την ανθρωπολογία και την αρχαιολογία ανθρωποθυσίες όπως η "πασάνεμος θυσία" της Ιφιγένειας (Αισχ.Αγ. 214), της Πολυξένης (Ευρ.Εκάβη 586) **(εικ. 5)**, οι θυσίες κατά την αναχώ-

εικ.2 Σκηνή θυσίας Διακρίνονται τα πήλινα αναθήματα στο δέντρο πίσω από το βωμό. Βρετανικό Μουσείο

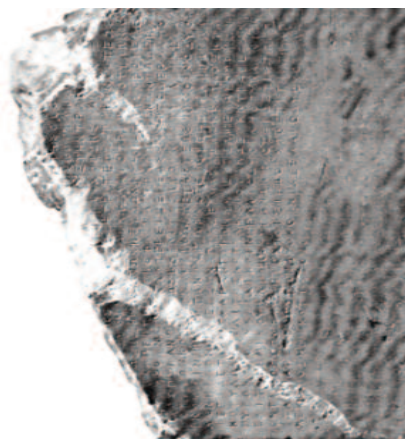
εικ.3 Αναπαράσταση του βωμού του Διός στην Ολυμπία

εικ. 4 Βωμός του Ηραίου της Σάμου μέσα 6ου αι. π.Χ.

εικ.5 Η θυσία της Πολυξένης στον τάφο του Αχιλλέα. Ακριβής απόδοση της εσχάρας. Μελάνομορφος αμφορέας Βρετ. Μουσείο

ΕΙΚ.6 Ιερός νόμος Αιξωνέων, που καθορίζει τις αμοιβές των ιερέων (ιερεώσυνα)

[illegible]

εικ.7 Θυσία τράγου στον Ερμή, λήκυθος, Μουσείο Πειραιώς, 480 π.Χ.

εικ.8 Αναπαράσταση εκατόμβης στην Κλάρο.

ρηση του πλοίου (Αισχ..Αγ. 146 κ.ε., Ευστάθιος Ισμην. σ.198, Ηροδ. 3. 9.3, Πλουτ.Αγησ.6). Εδώ εντάσσεται και το αρχαίο καθαριστικό έθιμο του φαρμάκου (ή του αποδιοπομπαίου τράγου), που φέρει τις αμαρτίες της πόλης.

Από τη φύση -και την προέλευσή της- η αιματηρή θυσία που βασίζεται σε πανάρχαιες αντιλήψεις για την κρεοφαγία: τη βαθεία ριζωμένη (ίσως ήδη από τις παλαιολιθικές αρχές της κτηνοτροφίας) ενοχή για το φόνο του οικόσφαιτου ζώου, αλλά και την εξίσου παλαιά πίστη ότι με την κατανάλωση του κρέατος -ή κάποιων μελών- του ζώου, ο άνθρωπος οικειοποιείται τη δύναμη του. Για τον κόσμο μας -από την επικράτηση του χριστιανισμού- η σφαγή του οικόσφαιτου ζώου είναι κάτι το αυτονόητο και αδιάφορο. Τα πρόβατα, οι χοίροι και τα μοσχάρια έχουν γίνει για να τρέφουν τον άνθρωπο· τρέφονται, συνεπώς, και σφάζονται ομαδικά για να πωληθούν σε φέτες στο χασάπικο. Δεν συνέβαινε το ίδιο με τον αρχαίο άνθρωπο. Για τους Εβραίους της Παλαιάς Διαθήκης, όπως και για τους Έλληνες και τους Ρωμαίους μια κοινή μοίρα - η ζωή και ο θάνατος (Ψαλμ. 13.21), και κοινά αισθητά (Θεόφραστος, Περί Ευσεβείας, Ορφικοί) ενώνει το ζώο με τον άνθρωπο.

Η σφαγή και κατανάλωση ενός ζω-
τανού οργανισμού τόσο συγγενικού,
τόσο κοντινού και τόσο πολύτιμου στην
καθημερινότητά του, όπως το πρόβατο
που τρέφει για το μαλί, το γάλα, ή του
βοδιού που μοχθεί μαζί του ως σύντρο-
φος και βοηθός στο χωράφι, έχετε ένα
σοβαρό ηθικό και συγχρόνως οικονομι-
κό πρόβλημα. Το μίσμα του φύλου (ό-
πως λέγεται στη Βίβλο (Ησαΐας 66.3): ό-
ποιος σφάζει ταύρο, είναι σα να φονεύ-
ει άνθρωπο), ο αρχαίος άνθρωπος το
εξεορκίζει κάνοντας με αυτό το δώρο κα-
τά κάποιο τρόπο συνενόχους και συν-
δαιτημόνες του τους θεούς. Τοῦτο εξη-
γεί γιατί η θυσία αφορά σχεδόν απο-
κλειστικά τα οικόσιτα ζώα: το βόδι, το
πρόβατο, ο χοίρος, και η κασίκα και ο
τράγος, η επιλογή ανάμεσα στα οποία
είναι υπόθεση οικονομικής δυνατότητας
του θύοντος.

Υπάρχουν βέβαια θεικές προτιμήσεις - αν και αυτές ποικίλουν κατά περιοχές: η Δήμητρα προτιμά τη θυσία του χοίρου (ιδιαίτερη καθαρτικό σημασία έχει η θυσία των χοιριδίων), η Αθηνά τις αγελάδες, ο Ποσειδών τους ταύρους, η Άρτεμις την κατσίκα, ο Διόνυσος το χοίρο και τον τράγο, η Αφροδίτη λαγούς, κουνέλια ίσως και περιστέρια, ενώ κόττες και κοκκόρια θυσιάζονται (ως ολο-

κατώματα) σε ορισμένους μόνο ήρωες-θεούς, όπως ο Ασκληπιός και ο Ηρακλής. Αντίθετα σπάνια -και μόνο από κυνηγούς- θυσιάζονται ελάφια, ακόμα σπανιότερα ψάρια, όπως στην αναφερόμενη ως έθος παράδοση θυσία των χελιών στην Κωπαΐδα. Η θυσία είναι κάτω από αυτές τις συνθήκες ο μόνος αποδεκτός τρόπος πρόσβασης στην κατανάλωση κρέατος.

Ο Αθηναίος που θέλει να σφάξει για να φάει ένα αρνί ή ένα κατσίκι θα πρέπει προηγουμένως να το θυσιάσει, είτε στο σπιτικό βωμό, όπου το τελετουργικό το αναλαμβάνει ο ίδιος, ή αν είναι πλούσιος ένας ειδικά προσλαμβανόμενος μάγειρος, είτε το συνθέστερο πηγαίνοντας με την παρέα του σε ένα κοντινό ιερό, όπου τη θυσία θα κάνει ο ιερέας, παίρνοντας ως αμοιβή το προκαθορισμένο μερίδιο, τα ιερώσιμα (**ΕΙΚ. 6**), ή και μόνος του, αν θέλει να κάνει οικονομία (**ΕΙΚ. 7**).

Το κράτος με εξαίρεση τα (κατά κανόνα άχρηστα) κομμάτια που θα καούν στο βωμό ως προσφορά στο θεό (θεομύρια, ιερά), η παρέα μπορεί να το καταναλώσει επί τόπου ή να το πάρει στο σπίτι ή εφόσον είναι περισσότερες οικογένειες ή ένα γένος, στα σπίτια τους.

Παρόμοια διαδικασία αναμενόταν (όπως ακόμα σήμερα συμβαίνει με τους ορθόδοξους Εβραίους) και από τον αρχαίο κρεοπώλη. Το θύμα λειτουργεί συγχρόνως και ως ένα status symbol της οικογένειας: η θυσία π.χ. ενός βεδιού είναι απόδειξη πλούτου. Η θυσία ενός γένους ή αυτή που συνοδεύει την ορκωμοσία αρχόντων μπορεί να περιλαμβάνει μια τριπτοίην δηλαδή ένα βόδι, ένα χοίρο και ένα αρνί. Στο δημόσιο χώρο, οι δημοτελείς θυσίες, όπως και αυτές που οργανώνουν καμιά φορά μεγάλες προσωνομικότητες π.χ. ένας Κλεισθένης στη Σικυώνα, ή ένας Κίμων μετά τη νίκη στον Ευρυμέδοντα, ξεπερνούν συχνά τις συνηθισμένες δωδεκαΐδες (12 βόδια) ακόμα και τις εκατόμβες (με 100 βόδια ή και μικρότερα ζώα). Για παράδειγμα στις Συρακούσες ακούμε για θυσίες 450 βοδιών (ΕΙΚ. 8). Αυτές οι θυσίες αποτελούν το κεντρικό σημείο μιας λαμπρής γιορτής με μουσική, χορωδίες (τη θυσία συνοδεύει συνήθως ο Παιάν) χορούς και ένα τεράστιο δημόσιο γεύμα (δημοθιονία). Η ευνοϊκή ανταπόκριση του θεού, δεν εξαρτάται ωστόσο αποκλειστικά από την πολυτέλεια της προσφοράς. Αν και αναγνωρίζεται η σημασία αυτού του παράγοντα (Πλάτ. Πολ. 362 C, Αρ.Ρητ. II 12), προϋπόθεση της αποδοχής της θυσίας είναι η αγνή

ζωή και η καθαρότητα των προθέσεων του θύοντος (Ξεν.Αναβ. 5.7.32, Απομν.Ι.3.3, Πλατ. Νόμοι 4. 716B) και κυρίως, όπως συμβαίνει στις αρχαίες λατρείες, από την πιστή τήρηση του τελετουργικού.

Το τελετουργικό της θυσίας μπορούμε να το αποκαταστήσουμε με αρκετή ακρίβεια χάρη στις πληροφορίες που έχουμε από τους συγγραφείς (σπουδαία πηγή είναι οι κωμωδίες του Αριστοφάνη Ειρήνη, Όρνιθες, Θεσμοφοριάζουσες και Αχαρνής και ο Αγαμέμνων του Αισχύλου), τις επιγραφές και τα μνημεία. Η θυσία ξεκινάει με την πομπή, στον ήχο του αυλού, ο οποίος δίνει το ρυθμό. Στο γνωστό πίνακα από τον Πισά (εικ. 9), μπροστά πηγαίνει μια κοπέλλα (η κανηφόρος) με το πλούσιο -συνήθως επάργυρο- κανούν, ένα ρηκό πανέρι με το αλατισμένο κριθάρι (ολές), το οποίο καλύπτει τη μάχαιρα της θυσίας, και ακολουθεί το θύμα, εδώ ένα πρόβατο, στις επίσημες θυσίες ένα η περισσότερα βοοειδή.

Το ζώο πρέπει να είναι σε άριστη, σύμφωνα με αυστηρές προδιαγραφές, φυσική κατάσταση και -όπως δείχνουν οι επιγραφές- ακριβοπληρωμένο, στολισμένο με ταινίες, γιρλάντες και στεφάνια, συχνά με επιχρυσωμένα τα κέρατα. Χαρακτηριστική της υποτιθέμενης θεολογίας συμμετοχής του στη θυσία, είναι η εικόνα της ασυγκράτητης ορμής μερικών από τις αγελάδες της πομπής των Παναθηναίων στη ζωφόρο του Παρθενώνα (εικ.10). Την πομπή κλείνουν στα άσπρα ντυμένοι και γιορτινά στεφανωμένοι, οι πολίτες και οι μέτοικοι, ίσως και κάποιοι τιμώμενοι ξένοι που θα λάβουν μέρος στη θυσία. Φθάνοντας στο βωμό, συγκεντρώνονται όλοι σε ένα ημικύκλιο γύρω στο βωμό, όπου ήδη ανάβει μια χαμηλή φωτιά με το λιβανωτόν. Σε λίγο ο ξυλεύς θα στοιβάξει τα ξύλα για την πυρά. Η τελετή αρχίζει με την περιφορά -από αριστερά στα δεξιά γύρω από βωμό- του κανούντος με τις ολές και του κερνιβίου με τον "αγιασμό". Ο ιερέας παίρνει ένα δαυλό από το βωμό, το βουτάει στη κερνιβίον και ραντίζει (κατασπένδειν), το βωμό, το θύμα και τους παρισταμένους, οι οποίοι με τη σειρά τους βρέχουν κι αυτοί τα χέρια τους, και ραίνουν (κερνίπτεσθαι) ο ένας τον άλλον και το βωμό με τις ολές, αποκαλύπτοντας έτσι τη μάχαιρα που κρυβόταν από κάτω.

Τα καθαρτικά προκαταρκτικά (το πρόθυμα) κλείνουν με την ερώτηση "τις τήδε;" στην ομήγουρη, που απαντά "πολλοί κ' αγαθοί", οπότε ακολουθεί η σπον-

δή. Μέσα σε μία ευλαβική σιγή (ευφημείτε. εύφημία έστω!), ο ιερέας, συνοδευόμενος από το κοινό, απαγγέλει την προσευχή (κατευχήν). Η τελετή έχει φθάσει στο αποκορύφωμά της. Η θυσία μπορεί να αρχίσει. Ο ιερέας κόβει και πετάει στη φωτιά λίγες τρίχες του ζώου, σημείο ότι έχει αποφασιστεί ο θάνατός του. Την απαιτούμενη συναίνεση του στη θυσία (εκούσιον καταναεύειν) το ζώο θα δείξει πλησιάζοντας το βωμό με σκυμένο το κεφάλι, κάτι που ενδεχομένως επιτυγχάνεται τραβώντας το περιλαίμιο με ένα σκοινί μέσω ενός κρίκου στερεωμένου στο έδαφος. Ο ιερέας, είτε ο ίδιος είτε -υποχρεωτικά αν είναι γυναίκα- οι υπηρέται ή ένας ειδικά καθορισμένος θύτης προχωρούν τότε στην σφαγή του ζώου:

Ο βούτυπος το ρίχνει κάτω (εικ. 11) κτυπώντας ή κόβοντας το σβέρκο με το τσεκούρι, και τότε όλοι μαζί του στρίβουν πίσω το κεφάλι (αυερεύειν) ή -σε μια επίδειξη δύναμης- σηκώνουν ολόκληρο το ζώο στον αέρα (εικ. 12), ώστε να κοιτάει τον ουρανό. Εκείνη τη στιγμή ο αυλός σταματάει και -εν μέσω ολυλυγμών χαράς των γυναικών- ο ιερέας του ανοίγει με τη μάχαιρα την καρωτίδα. Το αίμα ξεπηδάει και καταβρέχει το βωμό για να καταλήξει σε ένα βόθρο στο εσωτερικό του, ή συγκεντρώνεται σε μια φιάλη (σφαγείον), χωρίς να χυθεί σταγόνα στο έδαφος. Με το ίδιο αίμα αλείφονται (ακριβώς όπως στο Μωσαϊκό Νόμο) και οι πλευρές του βωμού. Στη συνέχεια το ζώο γδέρνεται, του κόβουν τη γλώσσα, του βγάζουν τα σπλάγχνα και το τεμαχίζουν (κατακόπτειν) ξεχωρίζοντας σε μια τρίποδη τράπεζα το μερίδιο του θεού (εικ. 13), το οποίο -σύμφωνα με την παράδοση για την πρώτη θυσία του Προμηθέα- αποτελείται από τα πιο άχρηστα κομμάτια: το υποδόρειο λίπος, τη σπλήνα, τα άκρα (μηρία, σκέλη με λίγο κρέας) και την ουρά, που όμως συμβολίζουν όλο το ζώο. Τα θεομόρια καίγονται στη συνέχεια στο βωμό με τη συνοδεία σπονδών, ενώ πάνω στην ίδια φωτιά τσιγαρίζονται στην άκρη μιας σούβλας, τα σπλάγχνα (εικ. 14), τα οποία και θα μοιραστούν στους παρόντες μαζί με ένα ειδικό ψωμί (φθός), πριν ακόμα ξεκινήσει το κανονικό ψήσιμο των κρεάτων (στην κλασσική εποχή το βράσιμο με ελάχιστα εξαιρέσεις έχει εγκαταλειφθεί).

Η μοιρασιά στις μεγάλες δημοθoinίες, όπως αυτή των Παναθηναίων, πραγματοποιείται υπό την επίβλεψη των ιεροποιών, στους δήμους από το δήμαρχο. Η κατανάλωση γίνεται επί τόπου -ενδε-

εικ. 9 Πομπή θυσίας, γραπτή πινακίδα από Πισά Κορινθίας

εικ. 10 Τμήμα από την ζωφόρο του Παρθενώνας.

εικ.11 Βούτυπος. Κορινθιακό αλάβαστρο, Βερολίνο

εικ. 12 Η ανύψωση και σφή του θύματος (αυερεύειν), Μελανόμορφος αμφορέας. Viterbo

εικ.13 Ο τεμαχισμός του θύματος στην τράπεζα, Σκύφος γραφέα Ευαίωνος, Βαρσοβία

εικ. 14 Καβούρντισμα (ταιγάρισμα) σπλάγχνων, Ερυθρόμορφος κρατήρας γραφέα Πανός, Νεάπολη

εικ. 15 Δερμα (Himmelmann 19 και 18)

εικ. 16 Κλασική σκηνή θυσίας, Κρατήρας γραφέα Κλεοφώνος, Βοστώνη

εικ. 17 Σκηνή θυσίας με παρουσία Θεού Ασπόλλωνος, Ερυθρόμορφος στάμνος, Πολυγνώτου, Γοτθα.

χομένως μοιράζεται και κρασί- ή στο σπί-
τι, αν και σε ορισμένες -κυρίως- χθόνιες-
λατρείες αυτό απαγορεύεται ρητά (ουκ
αποφορά). Εκτός από τα ιερώσινα των
ιερέων, ειδικές μερίδες προβλέπονται για
τους άρχοντες, τους ευεργέτες της πό-
λης και τους διάφορους παράγοντες της
θυσίας. Τα δέρματα των ζώων πωλού-
νται, και μάλιστα -όπως πληροφορούμε-
θα από τις επιγραφές- αποτελούν ένα
σοβαρό έσοδο (δερματικών) (εικ. 15).

Χρειάζεται περισσή φαντασία για να
συλλάβουμε την υποβλητική ατμόσφαι-
ρα της θυσίας, και πολύ περισσότερη
για να κατανοήσουμε πώς όλο αυτό το
φρικτό θέαμα της σφαγής, της εκδο-
ράς, του διαμελισμού και του ψησίματος
των ζώων, τα αίματα, οι μύγες του θυ-
σιαστηρίου, η καπνιά, οι ανακατεμένες
μυρωδιές του ζώου, της τσίγκας και των
αρωμάτων, εξαϋλωνόταν στην ιερότη-
τα της στιγμιαίας ένωσης με το θεό. Κά-
ποια ιδέα μας δίνει η ήρεμη μεγαλοσύνη
των μορφών στις παραστάσεις θυσιών
της αττικής αγγειογραφίας του 5ου αι.
(εικ. 16). Στη σκηνή συμμετέχει τώρα συ-
χνά η πτερωτή Νίκη, εγγυητής της επιτυ-
χίας της θυσίας (καλλιερείν), καμιά φο-
ρά είναι παρών -αόρατος- και ο ίδιος ο
θεός (εικ. 17).

Δεν υπάρχει εν τούτοις καλύτερη α-
πόδειξη της κλασικής αντίληψης για
την ιερότητα της θυσίας από τις παρα-
στάσεις όπου έχουμε τους ίδιους τους
θεούς να θύουν ή να σπένδουν (εικ. 18).
Ωστόσο, η πραγματική δυσκολία του ση-
μερινού ανθρώπου να συλλάβει το νό-
ημα της αρχαίας θυσίας οφείλεται
στην αλλαγή της ίδιας της έννοιας της
θυσίας, η οποία δεν έχει πια να κάνει με
την τελετουργική σφαγή των βοοειδών
και την αρχαία μαγειρική, αλλά με την
αυτοθυσία για τον συνάνθρωπο, την
πατρίδα και την πίστη, κορυφαία στιγμή
της οποίας υπήρξε η θυσία του ίδιου του
Υιού του Θεού για τη σωτηρία της Αν-
θρωπότητας, που όπως περιγράφει ο
Παύλος (Επ. Προς Εβραίους 9.12): ουδέ
δ' αίματος τράγων και μόσχων, διά δε
του ιδίου αίματος εισήλθεν εφάπαξ εις
τα άγια, αιωνίαν λύτρωσιν ευράμενος
(πρβλ. 10.5-10).

Εκείνο που εν προκειμένω και πέρα α-
πό την αρχαιογνωστική πληροφόρηση
ενδιαφέρει σήμερα, είναι το βαθύτερο,
ανθρωπολογικό, στοιχείο που συνδέει
διαχρονικά την πρωτόγονη και την αρ-
χαία με τη χριστιανική θυσία: ο προαιώ-
νιος πόθος του ανθρώπου να αφο-
μοιώσει τη δαιμονική ή θεϊκή δύναμη
που κρύβεται στη ζωή και οι ακραίες και
εξίσου τρομακτικές μορφές, που αυτός

μπορεί να πάρει, από το σκοτεινό και
φρικτό τελετουργικό της ανθρωποφαγί-
ας έως τη λυτρωτική τελετή της θεοφα-
γίας. Είναι η τελευταία αυτή παράδοση,
η οποία από την κατανάλωση του τοτέμ
της φυλής θα εξελιχθεί στην αναίμακτη
Κοινωνία του σώματος και του αίματος
του Θεού, αποκορύφωμα μιας καταλυ-
τικής ευχαριστήριας τελετής που λαμ-
βάνει χώρα στο ιερό βωμό, την Αγία
Τράπεζα, παντοτεινό σημείο σύνδεσης
του επίγειου με τον επουράνιο κόσμο.

Επιλογή από τη βιβλιογραφία:

J. Bremmer, Modi di comunicazione con il divino: la preghiera, la divinazione e il sacrificio nella civiltà greca στο S. Settis, I Greci, I, 1996, 239-283

P. Stengel, Die griechischen Kultusaltertumer, Mόναχο³ 1920 (φωτ.αν. Ν. Υόρκη 1975)

W. Burkert, Homo Necans. Interpretation altgriechischer Opferfitten und -Mythen, Βερολίνο 1972 (ελλ μτφρ. MIET 2011)

M. Detienne- J.P. Vernant, La cuisine du sacrifice, Παρίσι 1979

R. Hdgg (επιμ.), The Iconography of Greek Cult in the Archaic and Classical Periods, 1992

R. Hdgg (επιμ.), Ancient Greek Cult practice from the Epigraphical Evidence, 1994

N. Himmelmann, Tieropfer in der griechischen Kunst, Opladen 1997

Επιγραφές:

F. Sokolowski, Lois sacris des citis grecques, Παρίσι 1969

εικ. 18 Η θεά Δήμητρα θυσιάζει στάχυα σπαριού σε βωμό, ερυθρόμορφη κύλιξ, Βρυξέλες

Ουδέν καινόν υπό τον ήλιον!!!

ε βάση το ερώτημα του επί τιμή Προέδρου της Ε.Ν.Ε. κ. Γιάννη Κωστοπούλου, Προέδρου του Δ. Σ. και Διευθύνοντος Συμβούλου της Alpha Bank, εάν υπάρχει άλλο διυπόστατο νόμισμα με διεθνή και εθνική όψη, όπως το ευρώ, ο Πρόεδρος της Ε.Ν.Ε. φίλος Αναστάσιος Π. Τζαμαλής αναφέρθηκε αφ' ενός στα ημίδραχμα της Αχαϊκής συμπολιτείας και αφ' ετέρου στα καλούμενα "συμμαχικά" τρίδραχμα με διεθνή (κοινή) και εθνική όψη. Τα ανωτέρω δημοσιεύθηκαν στο τεύχος 21/2002 σελ. 143 των Νομισματικών Χρονικών υπό τον τίτλο «Ουδέν καινόν υπό τον ήλιον» και έδωσαν την αφορμή για την παρούσα συνέχεια. Στη νεώτερή μας λοιπόν ιστορία και μάλιστα στα Ελληνικά Χαρτονομίσματα είχαμε παρόμοιο περιστατικό εθνικής και διεθνούς αλλά όχι κοινής όψεως αυτών.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά. Το 1865 η Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο και Ελβετία ίδρυσαν τη Λατινική Ένωση (Union Latine). Με το Νόμο ΣΔ' της 10.4.1867 η χώρα μας αποδέχθηκε το νομισματικό σύστημα και το 1868 προσχώρησε στη Λατινική Νομισματική Ένωση. Με την κήρυξη όμως της Κρητικής Επανάστασης του 1869 ανεστάλη η εφαρμογή του νέου νομισματικού συστήματος το οποίο προωθήθηκε μετά το 1873. Από δε το 1876 απαγορεύθηκε η κυκλοφορία άλλων νομισμάτων πλην αυτών της Λατινικής Νομισματικής Ενώσεως.

Κατ' αυτή λοιπόν την περίοδο τα ελληνικά χαρτονομίσματα είχαν εθνική την εμπρόσθια κυρία όψη στα ελληνικά και σε δραχμές, ενώ η οπισθία όψη ήταν διεθνής στα γαλλικά και σε φράγκα. Η πρακτική αυτή εφαρμόστηκε και από τις τρεις Τράπεζες που κατά την περίοδο εκείνη είχαν το εκδοτικό προνόμιο, δηλαδή από την "Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος", την "Ιονική Τράπεζα Ltd." και από την "Προνομιούχο Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας". Στα χαρτονομίσματα της Εθνικής Τραπέζης συναντάμε το φαινόμενο από το 1878 και εξής και στις αξίες 10, 25 και 100 δραχμών και διαρκεί στα 25δραχμα και 100δραχμα μέχρι και τη Δεκάτη σειρά του 1918. Αλλά και στην Ιονική Τράπεζα το συναντάμε στα χαρτονομίσματα των 10, 25 και 100 δραχμών, επίσης δε και στη Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, στις αντίστοιχες αξίες.

Η ανωτέρω πρακτική δεν εφαρμόστηκε στα κερματικά γραμμάτια των 1, 2 και 5 δραχμών, τα οποία κατά τους κανονισμούς της Α.Ν.Ε. όφειλαν να είναι αργυρά, και δεν συναντάται στα χαρτονομίσματα των 500 και 1.000 δραχμών. Ούτε βεβαίως στα χαρτονομίσματα της Τραπέ-

Δοκίμιο 100δράχμου της Τραπέζης Ηπειροθεσσαλίας τυπωμένο στη Γαλλία (από το βιβλίο Τα χαρτονομίσματα της Ελλάδος της Alpha Bank).

100drachma trial piece of the Epirothessalia Bank, printed in France (25% less than actual size). From the book Banknotes of Greece of Alpha Bank.

ζης Κρήτης (των 25 και 100 δρχ.) τα οποία αφορούσαν την αυτόνομο Κρητική Πολιτεία.

Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ της τότε και της νυν περιόδου είναι ότι στη Λατινική Ένωση διπλή, όψη εθνική και διεθνή, είχαν τα ελληνικά χαρτονομίσματα και όχι τα κέρματα, ενώ στην Ε.Ε. διυπόστατα με εθνική και διεθνή όψη είναι τα κέρματα και όχι τα χαρτονομίσματα, τα οποία ό-

25δραχμο 1890 της Εθνικής Τραπέζης τυπωμένο στην Αμερική. Η τεχντροποιία της belle epoque κυριαρχεί και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, με γυμνόστηθες κυρίες να κοσμούν τα χαρτονομίσματα των δραχμών = φράγκων. (Από το Βιβλίο Τα Χαρτονομίσματα της Ελλάδος της Alpha Bank).

25drachma note, 1890, of the National Bank, printed in U.S.A. (reduced 25%). The belle epoque style, with bare-breasted ladies decorating the drachma = franc banknotes, was in fashion on both sides of the Atlantic. From the book Banknotes of Greece of Alpha Bank.

μως αναγράφουν το ευρώ και με το Λατινικό και με το Ελληνικό αλφάβητο. Και τούτο βέβαια όχι μόνο για πρακτικούς λόγους αλλά και για ιστορικούς προς τονισμό της ελληνικής προελεύσεως του ονόματος ΕΥΡΩΠΗ, ΕΥΡΩ ή EURO.

Πάντως η συμμετοχή μας στη Λατινική Ένωση αν και προ πολλού έχει λήξει, έχει αφήσει τα ίχνη της, στην ελληνική γλώσσα όπου οι δραχμές αποκαλούνται και φράγκα (δίφραγκα κ.λ.π.). Με τη λέξη δε φράγκα αποδίδεται και το χρήμα γενικά ή ο πλούτος (όπως η φράση "αυτός έχει φράγκα = είναι πλούσιος κ.α.). Όπως επίσης κληρονομήσαμε από την Βενετοκρατία (Επτάνησα κ.λ.π.) τη γαζέττα με την έννοια των ψιλών κερμάτων. Παρόμοια Βέβαια στη γλώσσα μας πέρασαν και οι λέξεις "γρόσσια" (Grossen-Kurus) αλλά και τα τάλιρα (Thaller-Dollar). Η χρήση τους όμως από εμάς δεν οφείλεται σε προηγούμενη νόμιμη κυκλοφορία (αν εξαιρέσουμε τα γρόσσια της Τουρκοκρατίας).

Συμπέρασμα είναι ότι το ελληνικό νόμισμα, η δραχμή, σαν μέσον συναλλαγής δεν έχασε την επαφή του με την αγορά, την ελληνική αλλά και την ξένη. Σαν ζωτανός οργανισμός ενσωματώνει τους ξένους όρους και ονομασίες (όπως φράγκο, τάλιρο, γαζέττα, γρόσσι) αλλά και εξέπεμπε σε άλλες χώρες τη δική του ονομασία.

Έτσι στο Βασίλειο της Μεγάλης Αρμενίας στην Κιλικία για ένα διάστημα στο μεσαίωνα κυκλοφόρησε νόμισμα με την ονομασία "τραμ" από τη δραχμή. Όπως στο Βασίλειο του Μαυροβουνίου μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο κυκλοφορούσαν τα "πέρπερα" από τα βυζαντινά υπέρπυρα. Δεν πρέπει τέλος να ξεχνάμε ότι στη Σαουδική Αραβία και τώρα ζει και βασιλεύει η δραχμή για την αραβική απόδοσή της ως ντιρχάμ (dirham).

Ας μη παραπονούμεθα λοιπόν. Η δραχμή καθιέρωσε πρώτη στον κόσμο το νόμισμα ως μέσο συναλλαγής. Το όνομά της έγινε συνώνυμο του έργου τέχνης πάνω σε ένα μικρό κομμάτι μετάλλου: πηγή ιστορίας, μαρτυριών και γνώσεων. Εθνικό μας νόμισμα και πάλι από το 1832 μετά χιλιάδες χρόνια ζωής παρέδωσε τη σκυτάλη στο νέο ευρωπαϊκό νόμισμα και η ίδια απεσώθη στο δοξασμένο βάθρο της ως αντικείμενο μελέτης, περιουσιολογής και συλλογής. Σε μας τους Έλληνες άφησε σε χρήση, σε νόμιμη κυκλοφορία, την υποδιαίρεσή του το λεπτό, σαν υπόμνηση της ιστορίας μέσα στη νέα ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Ναός της Αρτέμιδος στην Αρκαδία

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής του Φινλανδικού Ινστιτούτου των Αθηνών στην περιοχή κοντά στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, στις Αραχαμίτες Αρκαδίας, εντοπίστηκε μικρό ιερό, που χρονολογείται από τα μέσα του 6ου αιώνα μέχρι τα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ. Επίσης, ήρθε στο φως παραλληλόγραμμο κτίριο της ύστερης ελληνιστικής περιόδου, που φαίνεται ότι ανήκε στο ιερό. Το κτίριο αυτό κατασκευάστηκε στο πρώτο μισό του 2ου αιώνα π.Χ. και καταστράφηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 1ου αιώνα π.Χ. και έχει μέγεθος 45x11 μέτρα. Μέχρι σήμερα έχουν ερευνηθεί επτά δωμάτια στο κτίριο.

Τα δωμάτια 1 και 4 συνδέονταν με λουτρικές δραστηριότητες. Το δωμάτιο 1 είναι κυκλικού σχήματος και το πάτωμά του είναι καλυμμένο με κεραμικά πλακίδια. Το νερό απομακρύνεται από το δωμάτιο με σωλήνες νερού προς τα δυτικά, διαμέσου του δωματίου 3. Στα ανατολικά του κυκλικού δωματίου υπάρχει μία κόγχη, που είναι σαφώς διαχωρισμένη από αυτό με κράσπεδο από τερακότα. Στο δωμάτιο 4 αποκαλύφθηκε ένας κλίβανος σε σχήμα σήραγγας για να ζεσταίνει το νερό, που λήγει απότομα κοντά στην κόγχη, όπου πρέπει να τοποθετούνταν τα θεμέλια του άξονα της καμινάδας. Το δωμάτιο 2 είναι ορθογώνιο και η πρόσβαση γίνεται από τα ανατολικά. Όλα τα παραπάνω ευρήματα οδήγησαν τους ερευνητές στο συμπέρασμα ότι το κτίριο είχε χτιστεί επάνω σε ένα παλαιότερο οικοδόμημα του δεύτερου μισού του 4ου αιώνα π.Χ., με παρόμοια λειτουργία.

Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών παρατηρήθηκε, επίσης, ότι τμήμα των κεραμιδιών της οροφής του κτιρίου έφεραν δύο διαφορετικές επιγραφές. Η πρώτη αναφέρει ότι ανήκει στην Αρτέμιδα Λυκοαίδα. Η δεύτερη φέρει την επιγραφή "Δεσποινάς ΑΚ".

Ενοποίηση τη Κνωσού με τα γύρω μνημεία

Μετά την πρόσφατη έγκριση από το ΥΠΠΟΤ ώστε να προχωρήσουν τα έργα, ο Δήμαρχος κ. Γιάννης Κουράκης, τα στελέχη του Υπουργείου Πολιτισμού και η Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας "Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων - Αναπλάσεις" (ΕΧΑΧ), προχώρησαν σε αυτοψία στον αρχαιολογικό χώρο και στα γειτονικά μνημεία των οποίων εξετάζεται η ενοποίηση.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, εκτός από τη μεγάλη αρχαιολογική σημασία των μνημείων που περιβάλλουν το χώρο της Κνωσού, όπως η Βίλα Αριάδνη, η Βίλα Διονύσου, ο Τάφος - Ιερό, η Βασιλική Έπαυλη, η Κατοικία του Αρχιερέα, το Καραβάν Σαρσί, κ.τ.λ., η χωροταξική τους κατανομή είναι τέτοια, που όχι μόνο δεν δημιουργεί προβλήματα στη σύνδεσή τους με τον κυρίως αρχαιολογικό χώρο, αλλά αντίθετα προσφέρεται ιδιαίτερα για ελκυστικές περιπατητικές διαδρομές με ήπιες παρεμβάσεις, που συνάδουν με τη σπουδαιότητα και την όλη μορφή του χώρου. Στο πλαίσιο αυτό θα μελετηθούν επίσης η Λεωφ. Κνωσού από το ύψος του Βενιζέλειου Νοσοκομείου περίπου, ο χώρος στάθμευσης, καθώς και τα μορφολογικά στοιχεία των κτιρίων που γειτνιάζουν με τον Αρχαιολογικό χώρο, με στόχευση την καθιέρωση συγκεκριμένης τυπολογίας.

Στα ίχνη του Απόλλωνα

Πρεπέσινθος, λεγόταν ένα γειτονικό νησάκι της Πάρου κατά την αρχαιότητα το οποίο σήμερα λέγεται Δεσποτικό. Η Πάρος είχε ιδρύσει στο Δεσποτικό ένα μεγάλο ιερό αφιερωμένο στον Απόλλωνα, που γνώρισε σημαντική ακμή τον 6ο και τον 5ο αιώ-

να π.Χ. Έχουν ανασκαφεί έντεκα κτίρια και άλλα πέντε στο Τσιμνιήρι τα οποία ανήκαν στο ιερό. Τον πυρήνα του ιερού αποτελεί το λεγόμενο Βόρειο Τέμενος, δηλαδή ο λατρευτικός περίβολος, που περιλαμβάνει τρία κτίρια. Το λεγόμενο νότιο συγκρότημα έχει δύο κτιριακές ενότητες, ενώ έξω από τον λατρευτικό περίβολο βρίσκονταν άλλα βοηθητικά κτίρια για τις ανάγκες του ιερατείου και των επισκεπτών.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η λατρευόμενη θεότητα ήταν ο Απόλλωνας, αφού πολλά ενεπίγραφα τμήματα αγγείων του 6ου και 5ου αι. π.Χ., αναγράφεται με εγχάραξη το όνομα ή τα αρχικά του θεού. Στην κλασική περίοδο (5ος-4ος αι. π.Χ.) λατρευόταν στο ιερό και η θεά Εστία με το επίθετο Ισθμία.

Σημαντικά είναι τα κινητά ευρήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν ακέραιες οκτώσχημες πόρπες από ελεφαντοστό, παρόμοιες με αυτές που έχουν βρεθεί στα ιερά της Εφέσου, της Σίφνου, της Δήλου και της Κύθνου και τρεις ελεφαντοστέινοι δίσκοι, παρόμοιοι με έναν από το Δήλιο της Πάρου.

Ιδιαίτερο εύρημα, είναι το αβγό στρουθοκαμήλου που βρέθηκε κομματιασμένο ανάμεσα στις πλάκες του δαπέδου. Άλλο σημαντικό εύρημα είναι το άνω τμήμα δαιδαλικού ειδωλίου γυναικείας μορφής.

Αναθεώρηση απόψεων για τη Μυκνναϊκή Θήβα

Στην αναθεώρηση πολλών απόψεων, οι οποίες κυριαρχούσαν επί δεκαετίες στην επιστημονική κοινότητα, που αφορούν τη μυκνναϊκή Θήβα, την πόλη στην οποία αφιέρωσε 30 χρόνια ανασκαφικής εργασίας και έρευνας, αναφέρθηκε σε διάλεξη του ο δρ Βασίλης Αραβαντίνος, Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων.

Η αναθεώρηση βασίστηκε στα ανασκαφικά κυρίως δεδομένα, όπως π.χ. τα νέα στοιχεία που προκύπτουν από τη συνεχή μελέτη των αρχείων της Γραμμικής Β. Πρόκειται για 300 και πλέον πινακίδες, που ανακαλύφθηκαν τη δεκαετία του '90 στη Θήβα σε σωστικές ανασκαφές, οι οποίες ερμηνεύονται συνεχώς. Στις νέες ανασκαφές, που άρχισαν ήδη εντός της σύγχρονης πόλης, αναμένεται να έρθουν στην επιφάνεια περισσότερες πινακίδες Γραμμικής Β. Επίσης πιστεύεται ότι κάτω από τη σύγχρονη πόλη θα εμφανιστεί τελικά το σχήμα του μυκνναϊκού ανακτόρου, το οποίο έχει ανακαλυφτεί τμηματικά. Η περίοδος για την οποία αναφέρθηκε ο κ. Αραβαντίνος καλύπτει χρονικά τον 14ο και 13ο αι. π.Χ., περίπου από το 1400 έως το 1200 π.Χ. Είναι η εποχή των Μυκνναίων, που χαρακτηρίζεται από ανάκτορα, κυκλώπεια τείχη και ακροπόλεις, μία εκ των οποίων είναι και η Θήβα.

Κοντά στην ανακάλυψη των ανακτόρων του Μενέλαου

Στον Άγιο Βασίλειο της Σπάρτης σε μια έκταση 25 στρεμμάτων στην οποία βρέθηκαν οικοδομήματα και εγκαταστάσεις με ευρήματα που παραπέμπουν στην ύπαρξη και λειτουργία ενός ηγεμονικού μυκνναϊκού κέντρου, πιθανολογούν οι επιστήμονες ότι βρίσκονταν τα ανάκτορα του Μενέλαου.

Το μυκνναϊκό ανάκτορο της Σπάρτης αναζητείται από την εποχή του Σλήμαν. Το γεγονός ότι βρέθηκαν, πριν από λίγα χρόνια, από την αρχαιολόγο κα Αδαμαντία Βασιλογάμβρου, τρεις πινακίδες Γραμμικής γραφής Β, οι πρώτες στη Λακωνία, πιστοποιεί ότι ο χαρακτήρας της εγκατάστασης ήταν ανακτορικός - διοικητικός. Εξάλλου βασικό στοιχείο της διοίκησης στη Μυκνναϊκή Εποχή ήταν τα γραπτά αρχεία.

Στα διάφορα δωμάτια βρέθηκαν χάλκινα ξίφη, εύρημα που συνδέεται με το κείμενο μιας από τις πινακίδες Γραμμικής Β γραφής όπου αναφέρονται τουλάχιστον 600 όπλα. Επίσης βρέθηκαν, δεκαεπτά χάλκινα ξίφη με λίθινα ή ελεφαντοστέινα επίμηνλα και καρφιά καλυμμένα με λεπτότατο φύλλο χρυσού, κοντό εγχειρίδιο, χάλκινες και λίθινες αιχμές βελών και χάλκινο κωνικό σκεύος άγνωστης χρήσης, ένα τροχήλατο ειδώλιο ταύρου, ένας αιγυπτιακός σκαρβαίος, τρεις σφραγιδόλιθοι με παραστάσεις, χάλκινο μαχαίρι, ψήφοι από φαγεντιανή, αντικείμενα από ελεφαντόδοντο, χρυσά ελάσματα, τμήμα ενός λίθινου αγγείου, ένα μεγάλο λίθινο σφυρί, ειδώλια ζώων, ένα μεγάλο ρυτό αγγείο με μορφή κεφαλής ταύρου, πιθάρι με απανθρακωμένους σπόρους κριθαριού, πυκνό στρώμα από καμένα οστά ζώων, χάλκινα αγγεία, αρύταινα και οι κύλικες για την πόση. Επίσης βρέθηκαν θραύσματα από τοιχογραφίες, με τη μορφή ενός Μυκνναίου στρατιώτη με οδοντόφρακτο κράνος, τις περικνημίδες ενός άλλου, μια γυναικεία. Φτερωτοί γρύπες, ζώα, φυτικά κοσμήματα, "βραχυδεις τοπίο", σπείρες, ρόδακες, οδοντωτό είναι τα θέματά τους.

Η Πομπηία σε κίνδυνο

Ο σημαντικότερος ίσως αρχαιολογικός χώρος της Ιταλίας παρουσιάζει μια εικόνα εγκατάλειψης. Κολόνες υπό κατάρρευση, αλλοιωμένα ψηφιδωτά, απεριποίητα οικήματα, πολλά αδέσποτα σκυλιά. Μερικοί κάνουν λόγο για τη δεύτερη καταστροφή της Πομπηίας. Βέβαια και στην Ιταλία το πρώτο θύμα της λιτότητας είναι ο

πολιτισμός.

Μετά τη θεαματική κατάρρευση του Σπιτιού των Μομώνων το 2010, η Πομπηία μοιάζει με ασθενή που παρακολουθείται λίγο πιο προσεκτικά, αλλά κάτι τέτοιο όμως δεν αρκεί. Χρειάζονται δραστικές και επείγουσες παρεμβάσεις, με διαφάνεια. Χωρίς να καταλήγουν οι χρηματοδοτήσεις στα ταμεία της μαφίας και στο τέλος να μη γίνεται τίποτα.

Η παράκαμψη αυτών των διαδικασιών, που οδηγούν σε τέτοια αποτελέσματα, φαίνεται πως έρχεται με την Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για τις "υπανάπτυκτες περιοχές". Στη Νομαρχία της Νάπολι, ανακοινώθηκε ότι 105 εκατ. ευρώ θα δοθούν από την Επιτροπή, προκειμένου να αποκατασταθούν οι πιο κατεστραμμένες ρωμαϊκές οικίες της Πομπηίας και να αρχίσει μια πραγματική εργασία παρακολούθησης και συνεχούς συντήρησής τους. Αυτό θα συνοδεύεται από αυστηρούς όρους ελέγχου των σωστικών έργων ώστε να μη χάνεται ούτε ένα ευρώ. Το πρόγραμμα αποκατάστασης θα διαρκέσει μέχρι το 2015.

Καθαρισμός και συντήρηση ναού Αθώρ στην Αίγυπτο

Αρχαιολόγοι και εργάτες καθαρίζουν και συντηρούν του μεγάλους ογκόλιθους που κάποτε αποτελούσαν το ναό της Αθώρ, μία από τις σημαντικότερες θεότητες της αιγυπτιακής θρησκείας. Η Αθώρ λατρεύονταν ως κόρη του Ρα, σύζυγος ή μητέρα του Ωρου, προσωποποίηση του ήλιου, δημιουργός του ουρανού, προστάτιδα των ζωντανών και βασίλισσα των νεκρών. Επίσης, ήταν η θεά της ομορφιάς και του έρωτα, όπως η Αφροδίτη των αρχαίων Ελλήνων.

Ο ναός είχε ανεγερθεί από τον βασιλιά Πτολεμαίο ΣΤ' και διακοσμηθεί από τον Πτολεμαίο Ζ' και τους Ρωμαίους αυτοκράτορες Αύγουστο και Τιβέριο. Αποτελείται από ένα περιστύλιο με 14 κίονες με τα λεγόμενα αθωρικά κιονόκρανα τα οποία και στις τέσσερις όψεις του είχε ένα από τα πρόσωπα της θεάς. Ο ναός παρουσίαζε μεγάλες φθορές και οι τοίχοι του είχαν υποστεί ρηγματώσεις και αλλοιώσεις. Οι κατεστραμμένοι ογκόλιθοι του ναού αντικαταστάθηκαν με νέους. Επίσης, διορθώθηκαν οι ατυχείς επεμβάσεις συντήρησης που είχαν γίνει στο παρελθόν.

Θήκη με κοσμήματα 3.100 ετών βρέθηκε στο Ισραήλ

Μια έκπληξη περίμενε τους αρχαιολόγους, στις ανασκαφές της αρχαίας πόλης Μεγιδδώ (Megiddo) της πεδιάδας Γεσερέλ του Ισραήλ, όταν αντίκρισαν ένα μικρό πήλινο σκεύος. Φραγμέ-

νο από τη σκόνη όπως ήταν, το τρίτο αγγείο στάλθηκε για μοριακή ανάλυση του περιεχομένου του σε εργαστήριο.

Εκεί διαπίστωσαν ότι εννέα μεγάλα χρυσά σκουλαρίκια ένας σφραγιστικός δακτύλιος, 1.000 μικροσκοπικές χάντρες από χρυσό, ασήμι και κορνάλινη, ήταν τυλιγμένα σε ύφασμα, για 3.100 χρόνια στο μικρό αγγείο. Ένα από τα σκουλαρίκια είναι μοναδικό στο είδος του, με το καλαθόσχημο κόσμημά του, στο εσωτερικό του οποίου παριστάνονται μια στρουθοκάμηλος και οκτώ αιογιόδη!

Το αγγείο με το πολύτιμο περιεχόμενο βρέθηκε πολύ κοντά στο σημείο εύρεσης των Ελεφαντοστών της Μεγιδδώ, των διασημότερων μέχρι σήμερα ευρημάτων από τη θέση και χρονολογείται στο 1100 π.Χ.. Οι αρχαιολόγοι, θεωρούν ότι η συλλογή την Ύστερη Χαλκοκρατία, η Μεγιδδώ ήταν μια χαναναϊτική πόλη.

Πολύχρωμα υφάσματα από την εποχή του σιδήρου στη Δανία

Πολύχρωμα ενδύματα με σχέδια εμφανίστηκαν κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στη Δανία, σύμφωνα με νέες αναλύσεις από 180 δείγματα υφασμάτων από 26 διαφορετικά ευρήματα από βάλτους.

Η ερευνήτρια κα Ulla Mannering πιστεύει ότι "η έναρξη της Εποχής του Σιδήρου σήμανε μια επανάσταση στη μόδα, κατά την οποία τα ενδύματα έγιναν πολύχρωμα και με σχέδια. Μέχρι τότε πίστευαν ότι τα πολύχρωμα υφάσματα στην Σκανδιναβία εμφανίστηκαν τον 1ο αιώνα μ.Χ. Η αποκάλυψη αυτή ανατρέπει αυτή την υπόθεση και τοποθετεί τη συγκεκριμένη χρονολόγηση 500 χρόνια πίσω.

Οι νέες αναλύσεις δείχνουν επίσης ότι τα σώματα των βάλτων - γνωστά στη διεθνή βιβλιογραφία ως bog bodies - χρονολογούνται πριν από περισσότερα από 2.000 χρόνια.

Στην ανάλυση που πραγματοποιήθηκε σε βελγικό ερευνητικό ινστιτούτο, οι επιστήμονες απέσπασαν τα χημικά συστατικά των βαφών των υφασμάτων, κάτι που τους επέτρεψε να "χαρτογραφήσουν τη χημική σύνθεση των χρωμάτων".

Οι αναλύσεις αποκάλυψαν ότι κατά την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, οι άνθρωποι ήταν ικανοί να βάφουν τα υφάσματά τους κίτρινα, μπλε και κόκκινα. Η βιομηχανία υφασμάτων με πολλά διαφορετικά χρώματα απαιτούσε τη γνώση πολλών τεχνικών βαφής οι οποίες απαιτούσαν πολλαπλά λουτρά βαφής.

Καμπάνια επαναπατρισμού αρχαιοτήτων από την Τουρκία

Οι τουρκικές αρχές χρησιμοποιούν ένα μείγμα παρακλητικού τόνου και απειλών για να διασφαλίσουν ότι θα πάρουν αυτό που θέλουν. Αρνούνται να δανείσουν έργα τέχνης στο εξωτερικό, καθυστερώντας εσκεμμένα την αδειοδότηση ανασκαφών σε ξένες αρχαιολογικές σχολές και λανσάρνοντας καμπάνιες που ελπίζουν ότι θα ντροπιάσουν τα μουσεία της Δύσης. Οι επιμελητές σε άλλες χώρες έχουν θορυβηθεί με αυτό που εισπραττουν ως αυξανόμενη επιθετικότητα. Διευθυντής μεγάλου μουσείου μάλιστα περιέγραψε την εκστρατεία ως

"εκβιασμό". Άρα ποιες πιθανότητες έχει η Τουρκία να κερδίσει αυτόν το νέο πολιτιστικό πόλεμο; Σήμερα, ωστόσο, η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι οποιοδήποτε αντικείμενο δεν έχει τη σωστή άδεια ή παρουσιάζει κενά ως προς την προέλευσή του, έχει κλαπεί και άρα ανήκει στην Τουρκία.

Η Τουρκία παρακινήθηκε από την επιτυχία της Ιταλίας και της Ελλάδας ως προς την αντιμετώπιση του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων. Ενθαρρύνθηκε επίσης από δύο σημαντικές επιτυχίες. Από την επιστροφή από τη Βοστώνη του "Κουρασμένου Ηρακλή" και της Σφίγγας της Χατούσα από το Βερολίνο.

Οι Τούρκοι αξιωματούχοι έστρεψαν στη συνέχεια το ενδιαφέρον τους στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης για 18 έργα της συλλογής. Μέσα σε λίγες εβδομάδες, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στο Βρετανικό Μουσείο Παρόμοια αιτήματα έχει υποβάλει στο Λούβρο, στο Μουσείο της Περγάμου, στο Victoria & Albert του Λονδίνου, στο Μουσείο Γκούλμπενκίαν στη Λισαβόνα, στο Μουσείο Davids Samling στη Δανία, στο Μουσείο Dumbarton Oaks στην Ουάσιγκτον, στο Cleveland Museum of Art και στο Getty. Επίσης έχει διεκδικήσει κλεμμένες αρχαιοτήτες που κατασχέθηκαν από αστυνομικές αρχές της Γαλλίας, της Φλωρεντίας, της Βουλγαρίας, της Ελβετίας και της Σκωτίας.

Οι διευθυντές μουσείων αντέδρασαν δείχνοντας, σοκαρισμένοι. Ορισμένοι ανέθεσαν τις υποθέσεις σε δικηγόρους. Η Τουρκία είναι πεπεισμένη ότι ο αγώνας της είναι δίκαιος.

Το "Μνήμα Γάλλου" στον Πειραιά

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

ταν παλαιότερα έκανα τις έρευνές μου για τα τοπωνύμια μέσα σε σκονισμένους τόμους με πειραιϊκά συμβόλαια, σημείωσα πως η κατοικία της οδού Πυθαγόρα 8 είναι χτισμένη στη θέση "Γαλλικόν Μνημείον". Είχα ήδη συναντήσει αρκετές φορές το "πένθιμο" αυτό πειραιϊκό τοπωνύμιο πάνω σε χάρτες, οδηγούς, βιβλία και το γνώριζα. Ο "Οδηγός Αθηνών" Ελευθερουδάκη του 1926, σ. 97 γράφει: "Πέραν της σιδηρ. γραμμής του ΣΑΠ, κείται το ποδηλατοδρόμιον, το νεκροταφείον και το μνημείον του Γ. Καραϊσκάκη.. Επί υψώματος δε προς Δ. πέραν της σιδηρ. τροχιάς, σώζονται εισέτι πλίνθοι των αρχαίων μακρών τειχών, επισκευσθέντες εν μέρει, άνωθεν δε υψούνται το μνημείον των τον Πειραιά καταλαβόντων Άγγλων και Γάλλων τω 1854 (μαρμαρίνη πυραμίδα)".

Φυσικά αναφέρεται στις εκδόσεις για τα τοπωνύμια του Μπίρη και του Καιροφύλα, πολύ περιληπτικά όμως και με την ίδια πληροφορία ότι το ομώνυμο μνημείο βρισκόταν στην πλατεία στο τέρμα της οδού Αϊδινίου, αλλά μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου μεταφέρθηκε στο κοινό νεκροταφείο Άγγλων και Γάλλων Νέου Φαλήρου ή αόριστα, του Φαλήρου. Αλλού το εντόπισα να μαρτυρείται ως "Μνήμα Γάλλου" και ως "Μνημείον Γάλλων". Τοποθετώντας το τοπωνύμιο στο σύγχρονο πυκνοκατοικημένο πολεοδομικό ιστό, είδα να εκτείνεται σχεδόν τριγωνικά μεταξύ περίπου της Δεληγιώργη, της Τζαβέλλα και της Ομηρίδου Σκυλίτση (γραμμές του Ηλεκτρικού). Στην απογραφή της 15.5.1928 η συνοικία Γάλλου Μνήμα είχε πληθυσμό 3504.

Ο Άγγελος Κοσμάς στα "Περασμένα κι' Αλησμόνητα", 1938, σελ. 52 αναπλάθει τη μοναξιά του τοπίου τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα: "Το Φάληρο, ένας λιμνότοπος στο σημερινό σταθμό του Τροχιοδρόμου με το μνημείο του Γάλλου σε μία κορυφή, το μνήμα του Καραϊσκάκη πιά πέρα και με μερικές ενόρξεις συνοικισμού, που τας υπεβόηθει η Εταιρία του Σιδηροδρόμου".

Πολύ αργότερα, στα χρόνια του '50, σύμφωνα με μαρτυρία του Γιάννη Παναγιωτάκη τα παιδιά του 3ου Γυμνασίου έπαιζαν ακόμη μπάλα στις αλάνες της Αϊδινίου γύρω από ένα σκάμμα που έμοιαζε με παλιό τάφο. Έλεγαν ότι είχαν βρεθεί και κάτι οστά..

Ο Ιωάννης Μελάς (Ιστορία της πόλεως Πειραιώς, τόμος 2ος, 1981, σελ. 255) αναφέρει τον τόπο ως εξής: "Τα τειχικά κατάλοιπα που εσώθησαν εις τον πειραιϊκόν χώρον είναι: ένα πολύ μικρόν τμήμα του νοτίου σκέλους των Μακρών τειχών εις την οδόν Ομηρίδου Σκυλίτση, όπου το "Μνήμα Γάλλου". Ανατρέχοντας στον Γεώργιο Ζαννέτο, που περιγράφει τον πειραιϊκό περίβολο (δηλαδή την οχύρωση της πόλης) στο: "Ο Πειραιεύς εν τη αρχαιότητι, Συμβολαί τινές περί της τοπογραφίας του Πειραιώς", Πειραιεύς 1910, Επανέκδοσις - Επιμέλεια Ιωάννου Αλεξ. Μελετοπούλου, Αθήναι 1978, σελ. 9, πληροφορούμαστε ότι "εκείθεν δε δια μικράς κλίσεως προεχώρει άνω, ως εικάζομεν εκ του τείχους, όπερ αναφαίνεται αύθις εκεί, ένθα ίδρυται το προς τιμήν των Άγγλων και Γάλλων μνημείον" και σημειώνει από κάτω: "Τούτο δηλώθη μετ' ολίγα έτη, ότε, χαραχθείς νέας δια τον Φαληρικόν σταθμόν γραμμής του σιδηροδρόμου, ανεφάνησαν τα θεμέλια του τείχους κάτωθεν του μνημείου, οιονεί προσκεκολλημένα επί του βράχου, του κάτωθεν του μνημείου, διατηρούμενα έπι ευτυχώς". Στο βάθος υποστήριξή τους στο πεζοδρόμιο της Ομηρίδου Σκυλίτση αριστερά της Εστίας Ναυτικών, στην δασωμένη με πεύκα πλαγιά, παραμένουν ελάχιστα κομμάτια λαξευμένων βράχων εκείνου του πάλαι ποτέ

τείχους διαλυμένα από την ατμοσφαιρική ρύπανση..

Ας πάρουμε από την αρχή τα ιστορικά δεδομένα.

Ο Κριμαϊκός πόλεμος είχε και τις επιπτώσεις του στον Πειραιά αφού η πόλη καταλήφθηκε (13/25.5.1854) από τα αγγλογαλλικά στρατεύματα της ταξιαρχίας Μείραν (μερarchία Φορέ), στα γαλλικά La Brigade Mayran (division Forey), δηλαδή του στρατηγού Φορέυ (Elle - Frederic Forey, 10.1.1804 - 20.6.1872) αλλά και του ναυάρχου Marie Charles Adelbert Lebarbier de Tinan (ή Le Barbier de Tinan, 30.4.1803 - 18.12.1876). Είναι ο γνωστός μας Τινάν, από το όνομα του κακώς λεγόμενου "προς τιμήν του" Τινάνειου κήπου. Για το στρατωνισμό τους επιλέχθηκαν διάφορες θέσεις. Ένα κατάλυμα στήθηκε στις πλαγιές των Υδραϊκών (θέση Μύλοι) πάνω από το Τελωνείο. Ένα δεύτερο στις χαμηλές πλαγιές της Καστέλλας. Δεν κατόρθωσα να βρω το ακριβές σημείο, ίσως ήταν στο Πασαλιμάνι ή στα πρανή που καταλήγουν στην πεδιάδα των Καμινίων και του Φαλήρου. "Εξήλθον εις την πλατείαν του Θεμιστοκλέους οι στρατιώται του 74ου συντάγματος της γραμμής και δια θριαμβευτικής πορείας με την μουσικήν επί κεφαλής καπυθύνθησαν προς τον λόφον των μύλων και κατεσκήνωσαν εκεί καθ' όλην την στρατιωτικήν τάξιν στήσαντες και 6 τηλεβόλα. Περί δε την 5ην ώραν μ.μ. άλλοι στρατιώται έστησαν στρατόπεδον νέον εις τον μεταξύ Μουνυχίας και Φαλήρου λόφον. Όλος ο αποβάς στρατός ανήρχετο εις 2900 ανδρών" έγραψε ο

Γεράσιμος Βώκος στο ιστορικό μυθιστόρημα Η ΚΑΤΟΧΗ, εκδότης Βασιλείος Τσαγγάλης, 1905, σ. 351.

Στο βιβλίο του βαρώνου Βαζανκούρ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΡΙΜΑΪΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ μεταφρασθείσα υπό Π. Γεωργιάδου και Α. Χλωρού, 1892, σ. 39 διαβάζουμε: "Ο στρατηγός Φορέυ ντοίμασε δύο λόκους προς αποβιβασμόν, ενώ ο ίδιος εξήταζε τον καταλληλότερον τόπον προς στρατοπέδευσιν των αυτού στρατευμάτων. Το στρατόπεδον, έχον την δεξιάν αυτού προς την Μουνυχίαν, την δ' αριστεράν προς τον Πειραιά, και το μέτωπον προς τας Αθήνας, έστη επί εδάφους, ου το ύψωμα, προς βορράν, προεφύλαττε τα στρατεύματα από του Αρκτοζεφύρου φέροντος μεθ' εαυτού τα μιάσματα των ελών των Αθηνών". Ο αριθμός των στρατιωτικών που πέρασαν από τον Πειραιά υπολογίζεται σε 11.000 όμως στην ΙΣΤΟΡΙΑ του βαρώνου σημειώνεται, σε αντίθεση με το μυθιστόρημα του Βώκου, ότι ο Φορέυ δεν φαίνεται να έμεινε πολύ στον Πειραιά μετά τη συμφωνία με τις ελληνικές αρχές: "Εκτοτε ο σκοπός της αποστολής, της εμπιστευθείσης εις τον στρατηγόν Φορέυ, επιτευχθείσης δια της επανόδου της Ελληνικής κυβερνήσεως εις αισθήματα αξιότερα αυτής, ο στρατηγός διέταξεν ίνα τα στρατεύματα, εκτός των 3,000 ανδρών των αναγκαιούντων εις την κατοχήν του Πειραιώς, εξακολουθήσωσι την 29 (Μαΐου) την εις Καλλιόποιν (της Μ. Ασίας) πορείαν αυτών.."

Μέσα σε όλα τα δεινά της κατοχής από τα τέλη Ιουνίου μέχρι και το Φθινόπωρο του 1854 μεταδόθηκε από τους στρατιώτες και εξελίχθηκε στον Πειραιά και την Αθήνα η επιδημία χολέρας. Οι πρώτοι νεκροί τάφθηκαν κρυφά μια νύχτα (και για κάποιες επόμενες) στους Μύλους αλλά με την εξαπλωση της ασθένειας η κατάσταση ξέφυγε από τον έλεγχο. "Άλλ' ήδη τα θύματα νύξανον και μετ' αυτών και οι νεκροί καθ' εκάστην. Την νύκτα εγίνετο η αυτή πένθιμος εργασία. Ενώ οι στρατιώται εκοιμώντο οι νεκροί απήγοντο κρυφά επί των φορείων και υπό το αμυδρόν φως των φορητών φανών οι τάφοι ωρύσσοντο και τα πτώματα εσωρεύοντο το εν επί του άλλου.. Η νυκτερινή ταφή των νεκρών έγινε καταληπτή και οι νοσοκόμοι επρόδωκαν τα πάντα". (Βώκος, σ. 416). "Το παρά τους μύλους σύνταγμα είχεν απολέσει άνω των 300 ανδρών. Μεγαλύτεραι ήσαν αι απώλειαι εις το στρατόπεδον το άνωθεν του φαληρικού αλιπέδου. Μετατοπίσεις των σκηνών διετάχθησαν, αλλά πάντα τα μέτρα ταύτα, τα οποία ο Φορέ ολίγον αργά ήρchiσε να θεωρή ως συντελεστικά εξυγιάνσεως η ιδιοτροπία της νόσου ανέτρεπε και τα θύματα αντί να ελαττούνται, νύξανον" (Βώκος, σ. 450). Οι αμέτρητοι νεκροί Έλληνες κηδεύτηκαν κανονικά (αναλόγως της κοινωνικής θέσης του καθενός) αλλά και εσπευσμένα σε τάφους στο κοιμητήριο του Αγίου Διονυσίου που επεκτάθηκε ειδικά για αυτό το λόγο. Οι πολλοί ξένοι στρατιωτικοί που πέθαναν από τη χολέρα αλλά και από διάφορες αιτίες τάφθηκαν βιαστικά στο εξοκικό Βοϊδολείβαδο, σε επίπεδο σημείο σχετικά κοντά στο δεύτερο στρα-

τόπεδο. Ανεγέρθηκαν αρκετά μνημεία αξιωματικών. Η αποχώρησή τους από τον Πειραιά έγινε στις 15.2.1857. Μετά την κατοχή, για τη διατήρηση του νεκροταφείου στο Νέο Φάληρο είχαμε από το κράτος επίσημη παραχώρηση:

Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος. Αριθ. 12. 1858. Εν Αθήναις 2 Μαΐου. Νόμοι. - 3) Περί παραχωρήσεως δωρεάν εις τας Κυβερνήσεις Γαλλίας και Αγγλίας της κατά τον δήμον Πειραιώς εις την θέσιν Βοδολείβαδον υπάρχουσας εθνικής γης.

(Σελίδα 51). Νόμος ΥΕΑ'. Όθων Ελέω Θεού Βασιλεύς της Ελλάδος. Ψηφισάμενοι ομοφώνως μετά της Βουλής και της Γερουσίας απεφασίσασμεν και διατάττομεν. Άρθρον Μοναδικόν. Παραχωρείται δωρεάν εις τας Κυβερνήσεις Γαλλίας και Αγγλίας η κατά τον Δήμον Πειραιώς εις την θέσιν Βοδολείβαδον υπάρχουσα εθνική γή, συνισταμένη εκ στρεμμάτων είκοσι και πεντακοσίων είκοσι μέτρων, ένθα ετάφησαν οι αποθανόντες στρατιώται του συμμαχικού στρατού, ίνα χρησιμεύση ως νεκροταφείον. Ο παρών νόμος ψηφισθείς υπό της Βουλής και της Γερουσίας, και παρ' Ημών σήμεραν κυρωθείς θέλει δημοσιευθή δια της εφημερίδος της Κυβερνήσεως και εκτελεσθή ως Νόμος του Κράτους. Εν Αθήναις την 30 Απριλίου 1858. Α. Κουμουνδούρος. Εθεωρήθη και ετέθη η μεγάλη σφραγίς του Κράτους. Εν Αθήναις, την 1 Μαΐου 1858. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης Γ. Α. Ράλλης.

Στο φάκελο του 1860 του Αρχείου Δήμου Πειραιά υπάρχει το σχετικό παραχωρητήριο 38 της 8.5.1858.

Το Βοδολείβαδον ή Βοϊδολείβαδο είναι ένα ξεχασμένο πλέον τοπωνύμιο για την ανοιχτή κι επίπεδη περιοχή του Νέου Φαλήρου στη μεριά του σταδίου Καραϊσκάκη. "Το κατά το Ν. Φάληρον Βοϊδολείβαδον, αποξηρανθέν έκτοτε", έγραψε ο Κωνσταντίνος Ράδος.

Η οδός Αϊδινίου σχηματίζει ένα άνοιγμα στο σημείο κατάληξης της πάνω από την Δ. Ομηρίδου Σκυλίτση. Εκεί ήταν στημένο, ξεχωριστά από το νεκροταφείο, το γαλλικό μνημείο: Όταν η έρημη περιοχή άρχισε να οικοδομείται με εργοστάσια και κατοικίες και να σχηματίζονται οι οδοί, αφέθηκε ένας μικρός χώρος για την ύπαρξή του. Πίσω του, χαμηλότερα και μετά τις γραμμές, είχαν ανεγερθεί (από αριστερά προς δεξιά) τα εργοστάσια του Σπυράκη, του Ηλ. Μανούσου και της Ανωνύμου Υφαντουργικής Εταιρίας. Πολλά χρόνια αργότερα στη θέση τους βρίσκουμε την κλωστοϋφαντουργία "Αιγαίον" που ιδρύθηκε το 1924 από τον Νίκο Καρέλλα που έκλεισε αρχές του 1990.

Με τη σύνταξη σχετικού διαγράμματος η επέκταση του σχεδίου πόλεως εγκρίθηκε από το ΦΕΚ αριθμός φύλλου 139 της 3 Ιουλίου 1901 "Περί επεκτάσεως του σχεδίου Πειραιώς παρά το Γαλλικόν Μνημείον". Ο τόπος έχει διαμορφωθεί διαφορετικά στις μέρες μας. Το μνημείο, αδιευκρίνιστης μορφής στους ερευνητές της εποχής μας, μεταφέρθηκε αλλού σε άγνωστο τόπο (στο διπλανό νεκροταφείο;) και χρόνο.

Με τα γεγονότα του 1916 που έμειναν στην ελληνική μνήμη ως "Νοεμβριανά", στους Γάλλους σαν "verges grecques", δηλαδή Ελληνικός Εσπερινός, πάλι είχαμε αποκλεισμό του Πειραιά από το γαλλικό ναυτικό και στρατό υπό τον Louis Rene Charles Dartige du Fournet (1856-1940). Αυτή το φορά οι νεκροί θάφτηκαν στην Ανάσταση πριν μεταφερθούν στη χώρα τους. Εκεί βρίσκεται και αντίστοιχο μνημείο με πολλά ονόματα πεσόντων.

Οι πολεμικοί ανταποκριτές με τη συνοδεία φωτογράφων απα-

θανάτισαν στην επόμενη κατοχή του 1917 την όλη εκστρατεία στην Ελλάδα. Οι φωτογραφίες κατάλληλα ταξινομημένες σώζονται κι έχουν δημοσιευθεί ελεύθερα στο διαδίκτυο από το Ministère de la Culture/ Mediatheque de l'Architecture et du Patrimoine - Diffusion RMN της Γαλλίας. Εδώ παρουσιάζουμε τις τρεις από τις πολλές πειραϊκές που μας ενδιαφέρουν.

Η πρώτη εικονίζει ένα "αναμνηστικό μνημείο". Είναι ένα βάθρο με οβελίσκο αποτελούμενο από 4 ογκολίθους και χαραγμένο σταυρό στην κορυφή. Επιγράφεται: "Νεκροταφείο του Φαλήρου (21 Μαρτίου 1917). Μνημείο υπέρ των στρατιωτικών της ταξιαρχίας Μαγραν (αγγλο-γαλλική) που πέθαναν στον Πειραιά το 1854". Να είναι άραγε το μνημείο που μεταφέρθηκε από την Αϊδινίου;

Η δεύτερη έχει τίτλο: "Νεκροταφείο του Φαλήρου / Αγγλο-γαλλικό Νεκροταφείο". Στο βάθος πίσω αναγνωρίζεται εύκολα το κτήριο της οιοπνευματοποιίας του Ευσταθίου Φινόπουλου (1884), τη μετέπειτα (1949) ΗΒΗ Α.Ε. της οδού Πειραιώς. Τραβήχτηκε στις 21.3.1917.

Η τρίτη παραπέμπει επίσης σε ένα "αναμνηστικό μνημείο". "Νεκροταφείο του Φαλήρου (21 Μαρτίου 1917). Μνημείο προς τιμήν των νεκρών αναγεγνημένο για τη γαλλική μνήμη". Ένας απλός σωρός από πέτρες και πάνω τους ένας σταυρός. Η καταπληκτική ομοιότητά του με το υπάρχον μνημείο της πλατείας έξω από το σταθμό Ν. Φαλήρου προς το "Θέατρο Κάτω από τη Γέφυρα" και δίπλα στο μνημείο του Καραϊσκάκη δεν είναι νομίζω τυχαία. Είναι ένα ακόμα παλιό, ομοίου τύπου ή το ίδιο μνημείο σε ανακατασκευασμένη μορφή αφού και εκείνο του αγωνιστή του 1817 μεταφέρθηκε από το αρχικό σημείο με τα έργα ανάπλασης της παραλιακής ζώνης του Ν. Φαλήρου στα τέλη της δεκαετίας του '60: Η Ελληνική Κυβέρνηση για να εξυπηρετήσει τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού ζήτησε τέλη του 1965 από τις κυβερνήσεις της Αγγλίας και Γαλλίας την αποκατάσταση (restore) του χώρου των 21.630 τ.μ. Εκείνες συμφώνησαν με τον όρο να μεταφερθούν "τα μνημεία και κάθε υπάρχοντα λείψανα" (απ' την οδό Ιγγλέση Ν. Φαλήρου) στο συμμαχικό νεκροταφείο στο Καλαμάκι. Το ποσό που θα πλήρωνε το ελληνικό δημόσιο για τις απαραίτητες εργασίες στη Βρετανική πρεσβεία υπολογίστηκε σε 131.050 δραχμές. Έτσι η Ελλάδα της επταετίας διοργάνωσε το 9ο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Αθλητισμού στο Στάδιο Καραϊσκάκη (Σεπτέμβρης 1969).

Στις Ιστορικές πληροφορίες της Commonwealth War Graves Commission, Κοινοπολιτειακή Επιτροπή Στρατιωτικών Τάφων (ίδρυση στα 1917) για το Συμμαχικό νεκροταφείο στον Άλιμο (Καλαμάκι) διαβάζουμε από τα αγγλικά: "Στη βόρειο-ανατο-

λική γωνιά του νεκροταφείου, ένα τμήμα γης περιέχει τους τάφους υπηρετούντων στις ένοπλες δυνάμεις και πολιτών που μετά τη θητεία στον Κριμαϊκό Πόλεμο, πέθαναν στην Ελλάδα, και θάφτηκαν στο αγγλο-γαλλικό Κριμαϊκό Νεκροταφείο, Νέο Φάληρο. Οι τάφοι μεταφέρθηκαν το 1966 όταν το εν λόγω νεκροταφείο δεν μπορούσε πλέον να διατηρηθεί".

Ο σταυρός στη εδώ φωτογραφία και στο σημερινό μνήμα είναι διαφορετικός. Καμία επιγραφή δεν το χαρακτηρίζει ώστε να αναγνωριστεί αν τελικά είναι ελληνικό ή γαλλικό. Γνωρίζουμε ότι στις 22 Απριλίου 1835 τα οστά του Καραϊσκάκη μεταφέρθηκαν σε λάρνακα από τη Σαλαμίνα και τάφηκαν στο γνωστό μνημείο "τα δε λοιπά λείψανα (των λοιπών Ελλήνων και των φιλελλήνων των υπέρ της πόλεως πεσόντων) απετέθησαν εις κοινόν τάφον, πλησίον του μνημείου οικοδομημένον..". Από αυτή τη μνεία οι επόμενοι ερευνητές το αναφέρουν και το περιγράφουν σαν "μνημείο των Φιλελλήνων και άλλων πεσόντων" ή σαν "το μνημείο που κρύβει τα οστά των συμπολεμιστών του".

Η γλώσσα διαμορφώνεται από το γλωσσικό περιβάλλον

νας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται και μεταβάλλεται είναι η γλώσσα. Η μεταβολή τούτη πρέπει να γίνεται φυσιολογικά, μέσα από το γλωσσικό περιβάλλον κι όχι αναγκαστικά με νομοθετικά ή προεδρικά διατάγματα.

Το γλωσσικό περιβάλλον διαμορφώνει τη γλώσσα και επιδρά στην εξέλιξή της και στα τρία επίπεδά της, δηλαδή στο φωνολογικό ή φθολογικό, στο μορφολογικό ή τυπολογικό και στο σημασιολογικό ή εννοιολογικό.

ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ - ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΑ

Είναι γεγονός αναντίρρητο, ότι η προφορά των φθόγγων τη σημερινή σύγχρονη εποχή δεν είναι ίδια με εκείνη του απόμακρου παρελθόντος.

Η απλοποίηση κι η φωνολογική ισοπέδωση των μακρών και βραχέων καθώς και των δασυνομένων και ψιλουμένων φωνηέντων είναι φαινόμενα που συνέβησαν σε μακρά, διαδοχικά χρονικά διαστήματα, κι όχι απότομα.

Το γλωσσικό περιβάλλον επηρεάζει την προφορά αρχομένων φωνηέντων. Ενας βόρειος ή ορεισεύβιος επί παραδείγματι είναι φυσικό να χρησιμοποιεί κλειστά φωνήεντα. Έτσι προφέρει /tu pidi/ ενώ γράφει, το παιδί / to pedi/ όπως κι ο Βρετανός προφέρει /tu bi/ ενώ γράφει /to be/. Το φωνολογικό τούτο φαινόμενο λέγεται ανύψωση φωνηέντων (raising of the vowels) κι εξηγεί το νεοελληνικό τύπο «έχουμε» αντί «έχομε» της λόγιας μορφής.

Η εξέλιξη της γλώσσας επέβαλε και την απλοποίηση της προφοράς των δίφθόγγων που κατέληξε στο μονοφθογγισμό. Οι δίφθογγοι ει, οι και υι εξελίχθηκαν σε /i/ και το αι σε /ε/.

Με την ανάπτυξη της γλώσσας η προφορά δυο ομοίων συνακολουθών φωνηέντων παραμένει ασυνάρτητη κι έχουμε εδέετο αντί εδείτο, επλέετο αντί επλείτο.

Άλλο φαινόμενο εξέλιξης, αποτέλεσμα επιρροής του γλωσσικού περιβάλλοντος είναι και η εξαφάνιση των αρχικών προτονικών φωνηέντων, όπως μέρα αντί ημέρα, ο λίγος αντί ολίγος, ψηλός αντί υψηλός, ρωτώ αντί ερωτώ, μιλώ αντί ομιλώ, μπρος αντί εμπρός, δεν αντί ουδέν, σαν αντί ωσάν.

Δεν είναι όμως μόνο τα φωνήεντα που δέχονται την επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος αλλά και τα σύμφωνα.

Με την πάροδο του χρόνου ο αττικός τύπος -ππ- αντικαθίσταται με τον ιωνικό γενικά πανελλαδικό -σσ- σε πολλά ονόματα και ρήματα. Έτσι έχουμε: θάλασσα αντί θάλαπτα, γλώσσα αντί γλώπτα, τάσσω αντί τάππω. Σ' ορισμένους όμως τύπους, όπως στις λέξεις ελάττωμα, ελάττων, ήπτα, ήπτων, κρείπτων, υπερσχέυει ο αττικός τύ-

πος.

Επίσης το αττικό -ρρ- παραχωρεί τη θέση του στον ιωνικό τύπο -ρσ- όπως άρσσην κι αρσενικός αντί άρρην και θάρσος αντί θάρρως που επανυποχώρησαν κι έτσι αργότερα έχουμε άρρην αντί άρσσην και θάρρος αντί θάρσος.

Φωνολογική επίδραση των συμφώνων έχουμε και κατά την προφορά του πρώτου φθόγγου στην αιτιατική του ενικού των αρσενικών και θηλυκών ονομάτων που αρχίζουν από ψιλό σύμφωνο, δηλαδή κ. π.τ. Έτσι προφέρουμε /to ganape/ τον καναπέ, /ton glefti/ τον κλέφτη, /to gjero/ τον καιρό, /to gjivo/ τον κύβο, /ti gukla/ την κούκλα, /to batra/ τον πατέρα ti betra/ την πέτρα, /ton pinaka/ τον πίνακα, /to boti/ τον πότη, /ti daxi/ την τάξη, /to denekje/ τον τενεκέ, /to diho/ τον τοίχο /to domea/ στον τομέα, ενώ προφέρουμε /o kanapes/ ο καναπές, /o kleftis/ ο κλέφτης, /o kjivos/ ο κύβος, /i kukla/ η κούκλα, /to kuti/ το κουτί, /to kathisma/ το κάθισμα/ο pateras/ο πατέρας/i petra/η πέτρα/o pinakas/ο πίνακας/o rotis/ο πότης/to pedi/το παιδί/to puli/το πουλί/i taxi/η τάξη/o tenekjes/ο τενεκές/o tihos/ο τοίχος/to telos/το τέλος/to tama/το τάμα/to timima/το τίμημα.

Δηλαδή παρατηρούμε, ότι η φωνολογική μεταβολή που γίνεται αυθόρμητα από το χρήστη της γλώσσας λειτουργεί κι ως μορφολογικός τύπος δηλωτικός της αιτιατικής ενικού αρσενικών και θηλυκών.

Μια άλλη φωνολογική μεταβολή της νεοελληνικής παρατηρείται στη συμπροφορά των ουρανικών συμφώνων κ, γ, χ με /e/ και /je/. Έτσι προφέρουμε /kjeno/κενό, kjima/κύμα, jelo/γελώ, jipedo/γίπεδο, /hjeri/χέρι, /hjimos/χυμός.

Η διαφορά καθίσταται εμφανής όταν αυτό ακούμε αλλοδαπούς να προφέρουν ελληνικά λέγοντας /keno/kima/heri/himos και την αυταγμία τους να προφέρουν το γ όπως κι εμείς.

Η ριζική αναχώρευση της φωνολογίας της ελληνικής γλώσσας έγινε με την επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος χωρίς να το καταλάβει κανείς.

Η επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος στο φωνολογικό ή φθολογικό πεδίο φαίνεται και στη διαφορά προφοράς της αγγλικής γλώσσας από Άγγλους, Αμερικανούς, Αυστραλούς, Καναδούς, Ουαλούς, Σκώτους κι αυτούς που ομιλούν την Αγγλική ως δεύτερη γλώσσα.

Διαφορές στην προφορά της γλώσσας ανάλογα με τα γλωσσικά περιβάλλοντα έχουμε σ' όλες σχεδόν τις ξένες γλώσσες.

Αυτό το φαινόμενο της επίδρασης του γλωσσικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση της φωνολογίας μιας γλώσσας χαρακτηρίζεται διεθνώς.

ΜΟΡΦΟΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

Στο τυπικό ή μορφολογικό επίπεδο της γλώσσας η εξέλιξή της υπήρξε σταθερή και σημειώθηκε κατά σταδιακά χρονικά διαστήματα. Αρχικά χάθηκε ο δεικός αριθμός για τα ονόματα - ουσιαστικά κι επίθετα - τις αντωνυμίες και τα ρήματα.

Στους ελληνιστικούς χρόνους άρχισε να παρατηρείται ανάλυση απαρέμφατου και μετοχής.

Αρκετές απλοποιήσεις και διαφοροποιήσεις των αττικών τύπων σημειώνουμε στην Καινή Διαθήκη όπου διαβάζουμε ου γαρ οίδασι, οίδατε αντί ίστε και οίδαμεν αντί ίσμεν.

Επίσης, ορισμένοι αόριστοι β παραχωρούν τις θέσεις τους σε ομαλότερους τύπους. Έτσι έχουμε έτρεξα αντί έδραμον, ανέγνωσα αντί ανέγνω, έφτασα αντί έφθην.

Η διγλωσσία της εκκλησιαστικής γλώσσας καθίσταται εμφανής και με τη χρησιμοποίηση των υπετρασυλλάβων σε -ας επιθέτων άλλοτε ως δικαιοληκτών (την αιώνιον ζωήν) και άλλοτε ως τρικαταλήκτων (αιωνία η μνήμη).

Με την πάροδο του χρόνου η φυσιολογική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας απέβαλε και την αντικατάσταση των ρημάτων της β συζυγίας, άλλως καλουμένων και αθεμάτων από ρήματα α συζυγίας ή άλλως ονομαζόμενα θεματικά. Έτσι έχουμε δεικνύω αντί δείκνυμι, δίδω αντί δίδωμι, θέτω αντί τίθημι και στήνω αντί ίστημι.

Οι ανώμαλοι σχηματισμοί του συγκριτικού και υπερθετικού παραχώρησαν τις θέσεις τους σιγά - σιγά στους ομαλούς τύπους σε -τέρος και -τάτος. Έτσι έχουμε ταχύτερας αντί θάσσων, ταχύτατος αντί τάχιστος.

Σημειώνεται επίσης εξομάλυνση των αττικών τύπων των ονομάτων. Έτσι έχουμε λαός αντί λεώς, κρέατος αντί κρέως, κέρατος αντί κέρως. Επίσης αναλογική εξομάλυνση έχουμε και στην αιτιατική των φωνεντολήκτων τριτοκλίτων επιθέτων. Έτσι σημειώνουμε τον υγιή αντί τον υγιά και τον ενδεή αντί τον ενδεά.

Η φυσιολογική εξέλιξη της γλώσσας επέβαλε την αλληλοεπίδραση των ρηματικών καταλήξεων παρατατικού κι αορίστου.

Ο αόριστος β κι ο παρατατικός παίρνουν τις καταλήξεις του αορίστου κι ορισμένοι τύποι του αορίστου τις καταλήξεις του παρατατικού. Έτσι, αντί είπον λέγουμε είπα, αντί έλεγον έλεγα, αντί έλυσας έλυσε.

Η παρέλευση των χρόνων επέφερε μια βασική αναδιάρθρωση του ρηματικού συστήματος. Η απλοποίηση των εγκλίσεων και κυρίως της υποτακτικής κι η βαθμιαία εξάλειψη της ευκτικής καθώς κι η περιφραστική προστακτική, ιδιαίτερα στο γ' πρόσωπο, (να κάνει, ας γράψουν) είναι ορισμένα ενδεικτικά φαινόμενα.

Οι τρεις φωνές της αρχαίας ελληνικής έγιναν από απόψεως τυπικού δύο.

Ο περιφραστικός παρακείμενος με το βοηθητικό ρήμα έχω, είναι ένα άλλο φαινόμενο της εξέλιξης της γλώσσας. Οι ρηματικοί τύποι εστί και εισί αντικαθίστανται από το είναι, τύπος του ενί, που αρχικά δεν ήταν ρηματικός. Πρέπει να τονισθεί επίσης, ότι σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της γλώσσας στο τυπικό διαδραμάτισε η εξέλιξη της στο φωνολογικό ή φθονολογικό επίπεδο, αποτέλεσμα της επιδράσεως του γλωσσικού περιβάλλοντος. Η διαφοροποίηση της προσφοράς της γλώσσας από τους νεότερους σε σύγκριση με τους αρχαίους Έλληνες, δηλαδή κατάργηση ποσοτικών φωνέντων (μακρών - βραχέων) κι άλλα φωνολογικά φαινόμενα, όπως ανύψωση φωνέντων, συνείταναν στη διαφοροποίηση κι εξέλιξη της τυπολογίας ή μορφολογίας.

Συνέπεια της επίδρασης του γλωσσικού περιβάλλοντος στην εξέλιξη της γλώσσας είναι και η τάση μονοπτωτισμού που παρατηρείται. Το φαινόμενο τούτο άρχισε από τις ξένες γλώσσες. Στη σύγχρονη νεοελληνική παρατηρείται πράγματι μια τάση μονοπτωτισμού.

Αρχικά έχουμε την εξαφάνιση της δοτικής, απλοποίηση της αιτιατικής σε -ν, όπως η ονομαστική, εξάλειψη της τρίτης κλίσεως των ονο-

μάτων, όπου ο μονοπτωτισμός γίνεται πιο εμφανής στα θηλυκού γένους. Αλλά η τάση μονοπτωτισμού φαίνεται πιο έντονη στη χρησιμοποίηση ονομαστικής αντί αιτιατικής ως αντικειμένου. Έτσι έχουμε στο ποίημα του Γ. Ρίτσου: Για να γυρίσει ο ήλιος θέλει δουλειά πολλή/ θέλει νεκροί χιλιάδες / θέλει κι οι ζωντανοί. Επίσης στο νησιώτικο δημοτικό τραγούδι αναφέρεται: Έχει λεβέντες νέοι.

Η αναδιάρθρωση του κλιτικού συστήματος είχε σαν συνέπεια τη μεταβολή των γενών ορισμένων ονομάτων προσαρμοζομένων στις καταλήξεις τους.

Έτσι έχουμε ο πλάτανος, αντί η πλάτανος, ο βάτος αντί η βάτος, ο ψήφος αντί η ψήφος, ο άμμος αντί η άμμος. Παρατηρείται όμως και μεταβολή της καταλήξεως, ανάλογα με το γένος, όπως η Σύρα αντί η Σύρος, η παρθένα αντί η παρθένος, καθώς και οι οδές, μέθοδες, περίοδες, είσοδες, κ.ά. Σημειώνεται επίσης και δημιουργία νέων ρηματικών τύπων με το φαινόμενο της αφαίρεσης, όπως ξυπνώ, ξεκόβω, ξεκινώ, ντύνω, γδύνω, μπαίνω, ξανακούω, κ.ά.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΑ - ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

Στο σημασιολογικό ή εννοιολογικό επίπεδο της γλώσσας η σημασία ή έννοια των λέξεων εξελίσσεται και μεταβάλλεται με την επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος. Διάφοροι κοινωνικοί, οικονομικοπολιτικοί και πολιτισμικοί παράγοντες συμβάλλουν στη φυσιολογική εξέλιξη και μεταβολή της σημασίας ή έννοιας των γλωσσικών σημείων, δηλαδή λέξεων.

Για την ορθή εκτίμηση της επικοινωνιακής λειτουργίας της γλώσσας είναι πάντοτε ανάγκη και έχουμε υπόψη μας "ποιος ομιλεί" (speaker ή addresser) σε "ποιόν ομιλεί" δηλ. τον λήπτη ή δέκτη (receiver) του γλωσσικού μηνύματος, πότε, πως, πού και γιατί ομιλεί.

Η γλώσσα μέσα στην ίδια γλωσσική κοινότητα έχει ποικίλες μορφές ανάλογα με το επίπεδο επικοινωνίας των φορέων της.

Άλλη μορφή γλώσσας χρησιμοποιούν και σ' άλλο ύψος ομιλούν φίλος με φίλο, άγνωστος με άγνωστο, γονέας με παιδί, προϊστάμενος με υφιστάμενο, ηλικιωμένος με νέα, νέος με νέο, όπως και διαφορετικό ύψος έχει η γλώσσα της δημοσίας διοικήσεως της εκκλησίας, των δικαστηρίων, κι άλλο της οικογένειας, της φιλικής συντροφιάς κι άλλων γλωσσικών περιβαλλόντων.

Παρατηρούνται επίσης διαφοροποιήσεις της κοινής γλώσσας και μάλιστα στο σημασιολογικό επίπεδο ανάλογα με τις κοινωνικές ομάδες (οικογένεια, γειτονιά, επαγγελματική ή πολιτική τάξη κλπ) που τη χρησιμοποιούν.

Η διαμορφωμένη argo ή slug διάλεκτος η διαφορετική βιωματική εμπειρία (connotation) των λέξεων καθώς κι οι διάφορες κοινωνικές διάλεκτοι είναι αποτέλεσμα της επίδρασης του γλωσσικού περιβάλλοντος. Με την παρέλευση των ετών από την πολύ παλιά εποχή έχουμε τις ακόλουθες μεταβολές στη σημασία των λέξεων της ελληνικής, η λέξη ναυς, νηός ή νέως εξελίσσεται σε ναός με άλλη σημασία, ενώ για το "ναυς" εισάγεται η χρήση της λέξεως πλοίο. Η λέξη φαύλος με αρχική σημασία "μικρός" "πτωχός", όπως και στο λατινικό παράγωγό του rauilus προλαμβάνει την έννοια του "κακός". Ο βασιλεύς στη γλώσσα της Βίβλου και της Εκκλησίας έχει την έννοια του ηγεμόνα και του άρχοντα. Γι' αυτό και το "νίκας τοις βασιλεύσι" κακώς αποδίδεται με το "νίκας τοις ευσεβέσι".

Με την πάροδο του χρόνου εισάγονται πολλές νέες λέξεις σ' αντικατάσταση παλαιών πολλές από τις οποίες έχουν ρίζα παλαιότερες λέξεις. Έτσι έχουμε: κράββατος (Κ.Δ. Μ. 2,9) και σήμερα κρεβάτι, αντί σκίμπους των Αττικών. Φάγω και φάγομαι, αντί έδομαι. Μάτι αντί οφθαλμός από το όμμα. Νερό αντί ύδωρ. Ψάρι αντί ιχθύς. Κόκκινος αντί ερυθρός. Ζεστός αντί θερμός από το ζέω κ.α.

Η τεχνολογική πρόοδος βοηθά στην εισαγωγή νέων λέξεων και σημασιών. Έτσι έχουμε: αυτοκίνητο, τηλεπικοινωνίες, ελικόπτερο, πύραυλος, δορυφόρος, ψηφιακό σύστημα, τηλεόραση, τηλεομοιοτυπία, τηλετύπο, ηλεκτρονικός υπολογιστής, διαδίκτυο κ.α.

Ένα άλλο φαινόμενο είναι η πολυσημία των λέξεων. Πολές λέξεις αποκτούν διευρυμένη σημασία. Το παιδεύω αποκτά διττή σημασία του εκπαιδεύω (= διδάσκω, ανατρέφω) και ταλαιπωρώ, τυραννώ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Ο ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ

Μετάφραση: Διονύσης Κάρδασης
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΕΡΕΝΙΚΗ. Σελίδες 328

Από τις Εκδόσεις Φερενίκη, κυκλοφόρησαν (από την Αγγλική) τα απομνημονεύματα του πρίγκιπα Χριστόφορου της Ελλάδας, που καλύπτουν την περίοδο από τη γέννησή του (1888) μέχρι της επανόδου της Βασιλικής Δυναστείας (1935).

Ο Πρίγκιπας Χριστόφορος, υπήρξε το όγδοο τέκνο του Βασιλιά Γεωργίου Α' και της Βασίλισσας Όλγας. Ήταν κατά επτά έτη μικρότερος του προτελευταίου αδελφού του πρίγκιπα Ανδρέα (πατέρα του Φιλίππου του Εδιμβούργου), είκοσι έτη μικρότερος του πρωτότοκου αδελφού του Βασιλιά Κωνσταντίνου και μόλις δύο έτη μεγαλύτερος του ανιψιού του μετέπειτα Βασιλιά Γεωργίου Β'.

Ο νεαρός Πρίγκιπας γεννήθηκε το 1888 στα Ανάκτορα των παππούδων του στο Παύλοφσκι της Ρωσίας, μεγάλωσε όμως στην Ελλάδα, όπου ήλθε σε ηλικία δύο μηνών. Τα εγκύκλια και γυμνασιακά του γράμματα διδάχθηκε από παιδαγωγούς και στη συνέχεια εισήλθε στη Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων. Όμως, διέθετε και ξεχωριστό μουσικό талант, ικανό για να ακολουθήσει σταδιοδρομία σοφίστα πιάνου. Από το στρατό αποστρατεύθηκε το 1938 με το βαθμό του αντιστράτηγου, αφού έλαβε μέρος κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Το 1920, παντρεύτηκε στην Ελβετία - όπου ζούσε η Ελληνική Βασιλική Οικογένεια - την εξαιρετικού κάλλους και μεγάλης περιουσίας Αμερικανίδα χήρα και εν συνεχεία διαζευγμένη Νάνση Ληντς, στην οποία αποδόθηκε ο τίτλος της Πριγκίπισσας Αναστασίας της Ελλάδας. Μετά το θάνατο της Αναστασίας (1923), ο Πρίγκιπας Χριστόφορος παντρεύτηκε (1929) την κατά 14 έτη νεώτερή του Γαλλίδα Πριγκίπισσα Φραγκίσκη (από τον Οίκο της Ορλεάνης), με την οποία απέκτησαν, το 1939, ένα τέκνο, τον Πρίγκιπα Μιχαήλ της Ελλάδας, ο οποίος έμεινε ορφανός σε ηλικία μερικών μηνών, μια και ο Πρίγκιπας Χριστόφορος απεβίωσε τον Ιανουάριο του 1940 στην Αθήνα.

Στις αναμνήσεις του Πρίγκιπα Χριστόφορου υπάρχουν πολλές ιστορικές πληροφορίες για έναν κόσμο που δεν υπάρχει πια. Κυρίως περιλαμβάνει πολλά στοιχεία για τη ζωή και τα πρόσωπα των βασιλικών Οίκων της Ευρώπης, ενώ ξεχωριστές και πλούσιες είναι οι αναφορές και οι περιγραφές του για την Αυλή των Ρωμανών και το ανθρώπινο πρόσωπο των μελών της.

Στην αφήγηση αναδεικνύεται και η προσωπικότητα του αφηγουμένου: Ένας γοητευτικός άνθρωπος με έντονα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, ζωηρή αίσθηση του χιούμορ, συναισθηματικός και ευχάριστος, με διάθεση να προσεγγίζει τον κάθε συνομιλητή, με συναισθηματικές "εμπλοκές", αλλά και με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα σε ζητήματα μεταφυσικής.

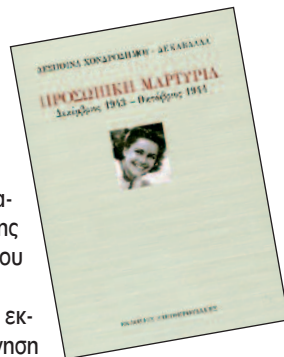
Στο βιβλίο, υπάρχει και μια άγνωστη για πολλούς ι-

στορική αναφορά. Η διαδοχική πρόταση, προς τον Πρίγκιπα Χριστόφορο, ανάληψης τριών ευρωπαϊκών θρόνων (Πορτογαλίας, Λιθουανίας και Αλβανίας) και η εκ μέρους του κατηγορηματική άρνηση.

Η χρονική περίοδος των αναμνήσεων γεμίζει τον αναγνώστη με μια ρομαντική νοσταλγία, ενώ η γλαφυρότητα με την οποία ο αφηγούμενος αναφέρεται σε γεγονότα και πρόσωπα προσδίδουν μυθιστορηματική δομή. Εν τούτοις το βιβλίο αυτό αποτελεί ιστορική μαρτυρία.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΟΝΔΡΟΔΗΜΟΥ-ΔΕΚΑΒΑΛΛΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Δεκέμβριος 1943 - Οκτώβριος 1944
Εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ. Σελίδες 153

Στις σελίδες του βιβλίου, καταγράφεται η δραματική ιστορική μαρτυρία ενός χρόνου από τη ζωή της συγγραφέως, στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής, που σφράγισε τη μετέπειτα ζωή της.

Χωρίς αφηγηματικά τεχνάσματα και περίτεχνες εκφράσεις, αλλά με λιτή, μεστή, γνήσια, άμεση αφήγηση και συγκινησιακή φόρτιση, προσπαθεί να μεταδώσει στον αναγνώστη όσα έζησε ως κορίτσι 21 ετών, όταν συνόδευε τον πατέρα της και αποστολή του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στα Καλάβρυτα, αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα από τους Γερμανούς: τη φρίκη και την απόγνωση των γυναικών, το θρήνο για τους άντρες που είχαν εκτελεστεί, την πυρπόληση του χωριού, την προσπάθεια αναγνώρισης των θυμάτων, τη διαδικασία της ταφής...

Για να συνεχίσει με την ίδια αμεσότητα, λιτότητα, γνησιότητα και βαθιά συγκίνηση την αφήγηση της για την αναγκαστική φυγή της από την Πάτρα προς την Ήπειρο και συγκεκριμένα προς τις δυνάμεις του ΕΔΕΣ, μετά την επικλήρησή της από τις Γερμανικές Αρχές, τη σύλληψη και καταδίκη της σε θάνατο από ανταρτοδικείο του ΕΛΑΣ, την ακύρωση της σχετικής απόφασης και την απελευθέρωσή της, την περιπλάνηση στα χωριά, τη φυγή της με αγγλικό αντιτορπιλικό προς Ιταλία και από εκεί στο Κάιρο, τις υπηρεσίες που προσέφερε στην Ελληνική Κυβέρνηση του Εξωτερικού...

Το βιβλίο αυτό, που εκδόθηκε μετά το θάνατο της συγγραφέως με την επιμέλεια του γιού της τέως υπουργού Αναστάση Παπαληγούρα, εμπεριέχει προσωπικές αναμνήσεις και ως εκ τούτου προσφέρει σημαντική μαρτυρία στη βιβλιογραφία για την περίοδο της Κατοχής.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ Όπως τα έζησα. 1961 - 1981

Εκδοτικός Οίκος Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ. Σελίδες 460

Ο τέως υπουργός κ. Γιάννης Βαρβιτσιώτης, καταγράφει στο νέο βιβλίο του τις αναμνήσεις από τη συμμετοχή του στο δημόσιο βίο της χώρας.

Στο βιβλίο αυτό, που αποτελεί τον πρώτο τόμο του ποιήματος, ο συγγραφέας αναφέρεται στη χρονική περίοδο 1961-1981, ενώ ο δεύτερος τόμος θα περιλάβει την περίοδο 1981 μέχρι σήμερα.

Οι αναμνήσεις του έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, όχι μόνο επειδή οι αναγνώστες θα θυμηθούν πολλές ιστορικές στιγμές του παρελθόντος, αλλά και επειδή από τις γραμμές του θα εισπράξουν το διαφοροποιό σημείο που διαχωρίζει τα πολιτικά πρόσωπα της περιόδου εκείνης από τους πολιτικούς του σήμερα.

Με σεβασμό προς την ιστορία, με βαθιά εκτίμηση προς τους πρωταγωνιστές της πολιτικής κονίστρας, με ψύχραιμη και αντικειμενική αξιολόγηση των περιγραφόμενων ιστορικών γεγονότων, ο κ. Βαρβιτσιώτης γεννά με το βιβλίο του πολλές σκέψεις και προβληματισμούς για τα πολιτικά δρώμενα στην πατρίδα μας.

Γερ. - Νικ. Μπ.

Συνέχεια από τη σελ. 19

Η διεύρυνση της έννοιας των λέξεων παρατηρείται και στη σημασία της λέξεως «τράπεζα» (τραπέζι και τράπεζα συναλλάγνων, όπως και στα αγγλικά bank = πάγκος και τράπεζα).

Η σημασία της λέξεως αγαθός διευρύνεται και προσλαμβάνει ανάλογα και μη καλή έννοια, όπως διαφορετική σημασία παίρνουν κι οι έννοιες των λέξεων πράσινος, κόκκινος, μαύρος, λευκός κλπ. Η έννοια της λέξεως άντρας δυνατόν να διευρύνεται και να σημαίνει και τον αντρωμένο. Όπως κι η λέξη γυναίκα δυνατόν σε ορισμένες περιπτώσεις να σημαίνει και κοινή ή παληλογυναίκα. Η λέξη παξιμάδι έχει διπλή σημασία στη νεοελληνική, είδος βουτήματος και είδος βίδας. Ανάλογες πολυσημίες έχουμε και στις λέξεις: πόδι (καρέκλας, ζώου, μέτρο μήκους), δόντι (ανθρώπου, ζώου, γραμματοσήμου, κεντήματος).

Αντίθετα παρατηρείται στένωση ή περιορισμός της σημασίας. Έτσι έχουμε το μωρό από μωρός, παιδί που σ' ορισμένες ντοπιολαλιές σημαίνει μόνο αγόρι, κώπη που από λαβή γενικά περιορίζεται να σημαίνει μόνο κουπί. Επίσης παρατηρείται και μετωπωνυμία πολλών λέξεων που βαφτίζονται από το ξένο όνομα που συνοδεύει τα πράγματα που εκπροσωπούν, όπως ρομβία (Rombia), καριοφίλι (cario filio), λινοτυπία (linotype) κλπ. Συνήθης είναι και η εισαγωγή συγχρόνων φράσεων στη γλώσσα όπως «μου τη βίδωσε», «μου άναψαν τα λαμπάκια», «μου την έδωσε» κ.α.

Προσοχή όμως γιατί η επίδραση του γλωσσικού περιβάλλοντος, δηλαδή πως μιλάει ο λαός, στη διαμόρφωση της γλώσσας δημιουργεί λάθη. Έτσι στο μορφολογικό επίπεδο λέγουμε ή γράφουμε πολλές φορές παρασυρόμενοι συνδράμω, ενώ τέτοιος τύπος δεν υπάρχει, το ρήμα είναι συντρέχω. Επίσης λέγουμε ή γράφουμε συναγάγω, απάγω, προσάγω. Ενώ στο σημασιολογικό επίπεδο συχνά χρησιμοποιούμε λέξεις με λανθασμένη σημασία. Έτσι η λέξη ευάριθμος που σημαίνει ο ευκόλως αριθμούμενος, δηλαδή ο ολιγάριθμος, χρησιμοποιείται με αντίθετη έννοια. Επίσης η φράση «στο μάτι του κυκλώνα» όπου επικρατεί νηνεμία, χρησιμοποιείται συχνά με αντίθετη σημασία ως κέντρο αναταραχής.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι στην πραγμάτωση του λόγου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το περιβάλλον. Κάθε μήνυμα (ανακοίνωση, ερώτηση, πληροφορία κλπ), ξεκινάει εντάσσεται και σκοπεύει κάπου. Περιβάλλεται επομένως κι από άλλα στοιχεία που διασαφηνίζουν, δίνουν χρώμα, τόνο, εξαίρουν και γενικά ερμηνεύουν το περιεχόμενο του μηνύματος.

Στο γλωσσικό περιβάλλον αποδίδεται όμως σήμερα μεγαλύτερη του δέοντος σημασία και παραγνωρίζεται ο ρόλος της διδασκαλίας. Παλαιότερα τα παιδιά δίδασκονταν β + α = βα στη φωνολογία, τους κανόνες της γραμματικής και συντακτικού στη μορφοτυπολογία και τους κανόνες της ετυμολογίας στη σημασιολογία.

Σήμερα το γλωσσικό περιβάλλον αφήνεται μόνο του να διαμορφώνει και να παραμορφώνει ανάλογα την ελληνική γλώσσα που ομιλούν, γράφουν και κατανοούν τα παιδιά μας.

Βιβλιογραφία:

Robert Browning: «Η ελληνική γλώσσα, μεσαιωνική και νέα». Γ. Μπαμπινιώτη: «Εισαγωγή στη Σημασιολογία», «Γενετική = Μετασηματική Γραμματική». «Εισαγωγή στη Γενική Γλωσσολογία». Παντ. Μπουκάλα: «Τα λάθη της γλώσσας σαν πάθη του έθνους» εφ. Καθημερινή 26.4.91. David Crystal: «Linguistics». Walkwork: «Language and Linguistics». Εφημερίδα «Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ» ΟΔΕΓ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

Ιστορία των λέξεων

ΟΝΟΜΑΤΑ ΗΘΟΠΟΙΩΝ

Πάμπολλα τα ονόματα των ηθοποιών, που προέρχονται από άλλες γλώσσες. Έχουμε αναρωτηθεί τι σημαίνουν; Επικειρούμε μια σύντομη, πρωτότυπη αναφορά:

Αλ(λ)ικάκη: με ένα λ προέρχεται από το alik που σημαίνει κουτός και δυο λ από το allik = κόκκινος.

Αρζόγλου: το παιδί της προσφοράς (arz)

Βαλαβάνης: Ο κεφάλας, ο τεράστιος, πελώριος

Βέγγος από την περσική λέξη benk που είναι το φαρμακείο, δηλητηριώδες φυτό νοσχύαμος.

Βογιατζής: Ο ελαιοχρωματιστής, βαφέας, ο κοινώς μπογιατζής.

Βουγιουκλάκη: Από το buyuk = μεγάλοςωμος ή από το biyik = μουστάκι και biyikli = μουστακαλής.

Δεμίρης: από το demir που σημαίνει σίδηρο.

Καζάκος: από το kazak = Κοζάκος

Κακαβάς: από το Kakanan = κουτός

Καράς: μαύρος

Καρατζάς: από το Karace που σημαίνει μελαχροινός ή ζαρκάδι

Καφαντάρη: από το kafadar = σύντροφος

Κουγιουμτζής: από kuyumcu = κοσμηματοποιός, χρυσοκόμος, αργυροκόμος.

Κουράκου: από το kurak = ξερός

Κούρου: από το kuru = σκληρός, τραχύς

Λαζάρου: από το εβραϊκό Iazar = ο Θεός είναι η βοήθεια

Λαουτάρη(ς): αυτός ή αυτή που παίζει λαούτο.

Λεονάρδου: δυνατός (ή) σαν λιοντάρι, λιοντράσιος.

Μερκούρη: από το Mercurius που είναι ο Θεός Ερμής στη ρωμαϊκή μυθολογία.

Μουράτη: από το Murat: επιθυμία

Μουρούζη: από το mirza = κύριος

Μουτάφη: από το mutaf που είναι ο σχοινοποιός

Μπαλάσκα: είναι η φυσιογιοθήκη

Μπινιάρης: δίδυμος (αρβανίτικα)

Ναθαναήλ: εβραϊκά είναι το δώρο του Θεού, αντίστοιχα με το σλαβικό Μπογδάνος. Ελληνικά αποδίδεται ως Θεοδόσιος, δηλ. ο δοτός από το Θεό.

Ντενίση: από το deniz = θάλασσα (τουρκικά).

Παππά(-ς): ιερέυς

Παπάζογλου: ο γιος, το παιδί του παπά ή από το papaзи = ύφασμα.

Παπαμιχαήλ: είναι ο παπα-Μιχαήλ. Μιχαήλ στα εβραϊκά σημαίνει ποιός είναι σαν τον Θεό.

Σαρή (ς): από sarı = ωχρός, κίτρινος και sarı: μολυσματικός.

Σεφερλής: ο ταξιδιάρης, sefer: πορεία, εκστρατεία, ταξίδι.

Τσαλίκη: από το galik = γερός, γυρός

Φέρτης: από το fert = ολομόναχος

Φούντας: από το ιταλικό funda = θύσαννος, φούντα.

Φυσοούν: από το τουρκικό fusun = γοητεία.

Χαϊκάλης: από το τουρκικό haikal = όνομα

Χαλκιά (ς): ο κατασκευαστής χαλκάδων ή δακτυλιδιών.

Χέλμη(ς): από το αρβανίτικο helmi = φαρμακερός

Το θέμα βέβαια δεν εξαντλείται αλλά αρκεί η αρχή.

Η Δίκη του Σωκράτη

ο 399 π.Χ., ο Σωκράτης αντιμετωπίζει στην Αθήνα τις κατηγορίες ότι δεν σέβεται τους θεούς της πόλης, ότι εισάγει καινά δαιμόνια και ότι διαφθείρει τους νέους της πόλης. Δικάζεται από το Δικαστήριο της Ηλιαίας που αποτελείται από 500 Αθηναίους πολίτες.

Περίπου 2.500 χρόνια αργότερα διακεκριμένοι ανώτατοι δικαστές και νομικοί από την Ευρώπη και τις Η.Π.Α. συγκεντρώθηκαν στην Κεντρική Σκηνή της Στέγης Γραμμάτων & Τεχνών για να επαναλάβουν την ιστορική δίκη του Σωκράτη. Βασισμένη σε ιστορικές και σύγχρονες πηγές και μελέτες αλλά συγχρόνως προσαρμοσμένη στο κλίμα των σημερινών δημοσίων συζητήσεων, η εκδήλωση διερευνά τα ευρεία πολιτικά και φιλοσοφικά ζητήματα που διέπουν τις κατηγορίες κατά του Σωκράτη και κυρίως έδωσε το έναυσμα για αναστοχασμό σημαντικών σημερινών ζητημάτων. Οι δικαστές αλλά και το κοινό κλήθηκαν να απαντήσουν αν ο Σωκράτης ήταν τελικά αθώος ή ένοχος.

Είκοσι πέντε αιώνες μετά την καταδίκη σε θάνατο του **Αθηναίου φιλόσοφου Σωκράτη**, διακεκριμένοι ανώτατοι δικαστές από την Ευρώπη και τις ΗΠΑ, αλλά και πλήθος κοινού, αθώωσαν τον αρχαίο στοχαστή, στην αναπαράσταση της δίκης του που έγινε στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση.

Οι δικαστές ισοψήφησαν στην απόφασή τους, με ψήφους **πέντε υπέρ και πέντε κατά** της καταδίκης του Σωκράτη και ως εκ τούτου δεν καταδίκασαν τον Σωκράτη.

Περισσότερο ένθερμο υπέρ του Αθηναίου φιλοσόφου ήταν το κοινό που ψήφισε με **584 ψήφους υπέρ της αθώωσής του, έναντι 282 που ψήφισαν την ενοχή του**.

Κατά την αναπαράσταση της δίκης κατήγοροι και συνήγοροι του Σωκράτη εξέθεσαν στο δικαστήριο τις απόψεις τους, σκιαγραφώντας και το γενικότερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής, που στιγματίστηκε από την επιβολή της Τυραννίας των Τριάκοντα το 404 π.Χ. και την επαναφορά του δημοκρατικού καθεστώτος σε λιγότερο από ένα χρόνο.

Ο Σωκράτης κατηγορήθηκε ότι γνώριζε προσωπικά ορισμένους

από τους τυράννους και διατέλεσε δάσκαλός τους.

Εκπροσωπώντας την κατηγορούσα αρχή, ο πρόεδρος του Ιδρύματος Ωνάση, Αντώνης Παπαδημητρίου, εξήγησε ότι ο Σωκράτης φέρει την ευθύνη πράξεων που οι κατηγορίες δεν έχουν αποδώσει στην έκταση και το βάθος που πρέπει.

"Ο Σωκράτης ήταν ο πνευματικός, ο ιδεολογικός ηγέτης των Τριάκοντα Τυράννων της Αθήνας, που εγκατέστησαν την ολιγαρχία το 404 π.Χ και εκτέλεσαν 1.500 δημοκράτες Αθηναίους. Ο Σωκράτης διαφθείρει τους νέους κάνοντάς τους οπαδούς της ολιγαρχίας και εχθρούς της δημοκρατίας. Επίσης, κατηγορείται γιατί δεν σέβεται τους θεούς αυτής της πόλης, δηλαδή τους δημοκρατικούς θεούς και άρα τους δημοκρατικούς θεσμούς", είπε.

Ο κατήγορος Ηλίας Αναγνωστόπουλος, αναπληρωτής καθηγητής Ποινικών και Εγκληματολογικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, συμπλήρωσε ότι "μόλις τέσσερα χρόνια πριν από τη δίκη, το 403 π.Χ. είχε αποκατασταθεί η αθηναϊκή δημοκρατία και οι Αθηναίοι ήξεραν ότι η δημοκρατία ήταν τρωτή και υπήρχαν εχθροί μέσα στην πόλη και από άλλες πόλεις που επιχειρούσαν να βλάψουν το πολίτευμα".

Καταλήγοντας στην αγόρευσή τους οι δύο κατήγοροι παρατήρησαν: "Σας ζητούμε να μην καταδικάσετε την Αθήνα, να μην πιστέψετε ότι η Αθήνα αδίκησε τον Σωκράτη, αλλά ότι ο πολίτης Σωκράτης έβαλε σε κίνδυνο την αθηναϊκή δημοκρατία. Η Δημοκρατία κινδύνευε και αμύνθηκε ως όφειλε".

Τις κατηγορίες επικύρωσαν να αντικρούσουν οι συνήγοροι του Σωκράτη, Μάικλ Μπέλοφ και Πατρίκ Σιμόν.

Ο κ. Σιμόν επισήμανε ότι ο Σωκράτης κατηγορήθηκε για διαφθορά των νέων, ωστόσο "το να εκπαιδεύεις τους νέους δεν είναι αδίκημα, το να εκφέρεις την άποψή σου δεν είναι αδίκημα. Γιατί να ποινικοποιήσουμε την έκφραση των ιδεών που δεν ήταν σύμφωνες με την εποχή τους;"

Ο ίδιος πρόσθεσε: "Μπορεί ανάμεσα στους μαθητές του Σωκράτη να βρίσκονταν κάποιοι από τους Τριάκοντα, ωστόσο είχε τόσους άλλους μαθητές. Ο Σωκράτης δεν πίστευε στη δημοκρατία, ήταν σκεπτικιστής, αλλά δεν πίστευε και στην ολιγαρχία. Εξάλλου, δεν έχουμε κανένα στοιχείο για συμμετοχή του σε βίαιη πράξη".

Οι δύο συνήγοροι του Σωκράτη κατέληξαν την αγόρευσή τους λέγοντας: "Η Ιστορία των Αθηνών θα πει ότι η Αθήνα ήταν η κοιτίδα της ελευθερίας του λόγου, της δημοκρατίας και των τεχνών. Από εσάς εξαρτάται να μην πουν ότι η πόλη αυτή δολοφόνησε τον μεγαλύτερο της φιλόσοφο".

Αιτιολογώντας την απόφασή της να ψηφίσει την ενοχή του Σωκράτη, η πρόεδρος των δικαστών, Λορέττα Πρέσκα, πρόεδρος του Αμερικανικού Περιφερειακού Δικαστηρίου της Νότιας Περιφέρειας της Νέας Υόρκης, επισήμανε: "Η άρνηση του σεβασμού προς τους θεούς και την πόλη σημαίνει προδοσία από τον Σωκράτη και με τη διδασκαλία του δηλητηριάζει και τις ψυχές των νέων. Για τη δημοκρατία, τις αξίες, τις παραδόσεις και την ευσέβεια που οι Αθηναίοι πιστεύουμε, θα πρέπει να ψηφίσω την ενοχή του".

Ο Φρανσουά Τερέ, μέλος της Ακαδημίας Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών της Γαλλίας, που ψήφισε υπέρ της αθώωσης του Σωκράτη, υπογράμμισε: "Ο Σωκράτης ήταν φιλόσοφος και ένας φιλόσοφος είναι εύκολος στόχος. Ωστόσο, μας έδωσε το μεγαλύτερο δώρο του κόσμου, το δικαίωμα στην αμφιβολία".

Σημειώνεται ότι αντίστοιχη εκδήλωση είχε διοργανώσει το Ίδρυμα Ωνάση και πριν από ένα χρόνο στο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Νέας Υόρκης, το οποίο είχε αθώσει τον Σωκράτη.

Πάνελ δικαστών:

Λόρδος **Richard Aikens**, μέλος του Εφετείου της Αγγλίας και της Ουαλίας (Μεγάλη Βρετανία)

Sophie-Caroline De Margerie, μέλος του Συμβουλίου της Επικρατείας (Γαλλία) Π

Pierre Delvolle, μέλος της Ακαδημίας Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών (Γαλλία)

Δρ **Giusep Nay**, πρώην πρόεδρος του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου (Ελβετία)

Loretta Preska, πρόεδρος του Αμερικανικού Περιφερειακού Δικαστηρίου της Νότιας Περιφέρειας της Νέας Υόρκης (ΗΠΑ)

Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη, ακαδημαϊκός, ομότιμη καθηγήτρια Ποινικού Δικαίου, πρώην πρόεδρος της Βουλής (Ελλάδα)

Βασίλειος Ρήγας, Αρεοπαγίτης (Ελλάδα)

Σερ **Stephen Sedley**, μέλος του Εφετείου της Αγγλίας και της Ουαλίας (Μεγάλη Βρετανία)

Francois Terre, μέλος της Ακαδημίας Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών (Γαλλία)

Harm Peter Westermann, καθηγητής Νομικής στο Πανεπιστήμιο του Τύμπινγκεν (Γερμανία)

Υπέρ Αθηναίων:

Ηλίας Αναγνωστόπουλος, δικηγόρος, αναπληρωτής καθηγητής Ποινικών και Εγκληματολογικών Σπουδών (Ελλάδα)

Δρ **Αντώνης Παπαδημητρίου**, δικηγόρος, πρόεδρος του Ιδρύματος Ωνάση (Ελλάδα)

Υπέρ Σωκράτους:

Michael Beloff, δικηγόρος (Μεγάλη Βρετανία)

Patrick Simon, δικηγόρος (Γαλλία)

Αποτελέσματα ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Συμμετείχαν: 2.227

1. Κατά τη γνώμη σας η Αθήνα ήταν δημοκρατική την εποχή του Σωκράτη και επέτρεπε σε όλους να εκφράζονται ελεύθερα;

απάντησαν ΝΑΙ 48% (1.061)

απάντησαν ΟΧΙ 52% (1.166)

2. Πιστεύετε ότι οι κατηγορίες κατά του Σωκράτη ήταν πραγματικές ή είχαν χαρακτήρα πολιτικής δίωξης;

απάντησαν ΝΑΙ, ΗΤΑΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ 11% (245)

απάντησαν ΟΧΙ, ΕΙΧΑΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΩΞΗΣ 89% (1.982)

3. Πώς θα χαρακτηρίζατε τον Σωκράτη (πολλαπλές απαντήσεις);

(α) ιδεαλιστή 52% (1.157)

(β) αριστοκράτη του πνεύματος 56% (1.240)

(γ) δημοκράτη 22% (481)

(δ) είρωνα 24% (534)

(ε) πεσιμιστή 3% (61)

4. Τι πιστεύετε για τον Σωκράτη;

(α) ήταν θύμα της ελευθερίας με την οποία μιλού-

σε 73% (1.625)

(β) ήταν ο πνευματικός ηγέτης των ολιγαρχικών της Αθήνας 12% (272)

(γ) είχε αποφασίσει να πεθάνει 15% (330)

5. Η κοινή γνώμη θεωρεί τον Σωκράτη αθώο. Αν σας έφερναν αδιάσειστα τεκμήρια ότι ο Σωκράτης ήταν ο αρχηγός του κόμματος των ολιγαρχικών της Αθήνας που εγκαθίδρυσε την Τυραννία των 10 με 1.800 δολοφονίες σε 9 μήνες και παρέδωσε την Αθήνα στους Σπαρτιάτες, αυτό θα σας έκανε να αλλάξετε γνώμη περί της αθωότητάς του;

απάντησαν ΝΑΙ 66% (1.470)

απάντησαν ΟΧΙ 34% (757)

6. Από τις εξής κατηγορίες κατά του Σωκράτη, ποια θεωρείτε ως πλέον ισχύουσα (πολλαπλές απαντήσεις);

Ήταν άθεος: 43% (950)

Διέφθειρε τους νέους: 16% (359)

Δεν αναγνώριζε τους δημοκρατικούς θεσμούς της πόλης: 47% (1.049)

Μάθαινε τους νέους να γίνουν αντιδημοκρατικοί: 18% (398)

Εν τέλει...

**Μαθητές - ξεναγοί στο
Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά**

Εν τέλει... το βίωμα είναι πιο δυνατό από τη θεωρία. Η ΚΣΤ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ανταποκρινόμενη σε πρωτοβουλία εκπαιδευτικών της Ελληνογαλλικής Σχολής Αθηνών, διοργάνωσε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά τρεις εκπαιδευτικές δράσεις για 40 μαθητές 11-12 ετών. Αρχικά οι μαθητές παρακολούθησαν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τη συντήρηση των λίθινων μνημείων το οποίο ολοκληρώθηκε με την επίσκεψή τους στο εργαστήριο των γλυπτών.

Στη συνέχεια παρακολούθησαν εκ-

παιδευτική ξενάγηση, με θέμα τον Πειραιά, ως σημαντική λιμενική πόλη κατά την αρχαιότητα, και συμμετείχαν σε εκπαιδευτικό παιχνίδι για την αρχαία ναυσιπλοΐα.

Η τρίτη εκπαιδευτική δράση, αφορούσε τα χάλκινα αγάλματα του Μουσείου Πειραιά και επικεντρώθηκε στη μυθολογία της Απολλωνίας Τριάδας.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο τείχος περιμετρικά του λιμανιού της Ζέας, όπου και ολοκληρώθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εξοικειωμένοι πλέον με τον χώρο οι μαθητές διανυκτέρευσαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά και το επόμενο πρωί ξενάγησαν τους γονείς τους σε όσα εκθέματα τους είχαν εντυπωσιάσει, έχοντας βιώσει μια ξεχωριστή μουσειακή εμπειρία.

**Εβδομάδα Περιβάλλοντος
με καθαρισμό των
αρχαιολογικών χώρων Πειραιά**

Εν τέλει... καθαρίστηκαν οι αρχαιολογικοί χώροι κατά την Εβδομάδα Περιβάλ-

λοντος, η ΚΣΤ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, σε συνεργασία με τον Δήμο Πειραιά και με τη συνδρομή εθελοντών, μαθητών, ΑμεΑ, προσκόπων και του ποδοσφαιρικού συλλόγου "Πειραιϊκός", επέβλεψε και συμμετείχε σε καθαρισμούς στους αρχαιολογικούς χώρους του Πειραιά.

Ο απολογισμός των δράσεων ήταν θετικός. Πιο συγκεκριμένα:

Ολοκληρώθηκε η αποψίλωση και ο καθαρισμός στη Διαμέσου πύλη και πραγματοποιήθηκε μερική αποψίλωση στο τείχος της οδού Κόδρου. Ολοκληρώθηκε ο καθαρισμός και η αποκομιδή απορριμμάτων στο σύνολο των Αστικών Πυλών.

Πραγματοποιήθηκε καθαρισμός στην πλατεία Τερψιθέας και μερική αποψίλωση του αρχαιολογικού χώρου.

Πραγματοποιήθηκαν καθαρισμοί στο Κονώνειο Τείχος, από την περιφραγή της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων έως τη θέση "Φοίνικας".

**New York Times:
η οικονομική κρίση
πληττει τον ελληνικό πολιτισμό.**

Εν τέλει... οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στους τομείς συντήρησης, προστασίας, ανάδειξης και προβολής των αρχαιολογικών χώρων είναι σοβαρές και τις πρόβαλλε η εφημερίδα "New York Times", με πρωτοσέλιδη ανταπόκριση από τα Κύθηρα, υπογραμμίζοντας πως είναι μεγάλο το πλήγμα που δέχεται από την οικονομική κρίση ο ελληνικός πολιτισμός.

Μεταξύ άλλων, γινόταν αναφορά στην κλοπή αρχαιοτήτων που σημειώθηκε τον περασμένο Φεβρουάριο στο Μουσείο της Ολυμπίας, στην αναγκαστική συνταξιοδότηση πολλών έμπειρων αρχαιολόγων, αλλά και στο σποραδικό κλείσιμο αρχαιολογικών χώρων και μουσείων σε ολόκληρη τη χώρα, λόγω των περικοπών στις κρατικές δαπάνες.

Στην ανταπόκριση περιλαμβάνονταν δηλώσεις του πρώην υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού, Παύλου Γερουλάνου, ο οποίος επισήμαινε τις μεγάλες απαιτήσεις του τομέα της ασφάλειας των αρχαιολογικών και πολιτιστικών χώρων, αλλά και για την ολοκλήρωση σημαντικών προγραμμάτων, όπως ο εκσυγχρονισμός εγκαταστάσεων σε περισσότερους από εκατό αρχαιολογικούς χώρους, παρά τις αντίθετες οικονομικές συνθήκες.

Μέσα από το κείμενο αναδεικνύεται η ευαισθησία και ο θαυμασμός για την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά, ξεκινώντας με αναφορά σε μια τηλεοπτική διαφήμιση του Συλ-

λόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων, με εικόνα από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα, "ένα από τα πολιτιστικά διαμάντια", όπως υπογραμμιζόταν, ενώ πρόβαλλε το γνωστό σλόγκαν: "Τα μνημεία δεν έχουν φωνή. Πρέπει να έχουν τη δική σου!"

Επίσης, σημειώνονταν ότι τα μέτρα για τους αρχαιολογικούς χώρους είναι μέρος των μέτρων λιτότητας που έχουν επιβληθεί στην Ελλάδα και έχουν οδηγήσει σε κρίση και στο φάντασμα που πλανιέται πάνω από την Ελλάδα για αποχώρηση από την ευρωζώνη.

Στο δημοσίευμα τονίζονταν οι επιπτώσεις από τις περικοπές στον πολιτιστικό τομέα, δίνοντας έμφαση στις ζημιές που έχουν υποστεί αρχαιολογικοί χώροι, όπως στα Κύθηρα, με δηλώσεις αρχαιολόγων, από τους οποίους ορισμένοι έχουν χάσει τη δουλειά τους.

